

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İçtihadı Hakkında Rehber

Kitleseel protestolar

Birinci baskı - 29 Şubat 2020

Bu rehberin bir bölümünü veya tamamını basılı veya elektronik yayın olarak tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların ve örgütlerin, izin sürecine ilişkin bilgi almak için publishing@echr.coe.int ile iletişime geçmeleri rica edilir.

İçtihat rehberlerinden hangilerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek isterseniz lütfen [Beklenen çeviriler](#) sayfasına bakınız.

Bu Rehber, Hukuk Müşavirliği Bölümü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Editör incelemesine tabi olabilir.

Bu rehber esasen İngilizce hazırlanmıştır. Metin, 29 Şubat 2020'de tamamlanmıştır ve düzenli olarak güncellenecektir. İçtihat Rehberlerini www.echr.coe.int adresinden indirebilirsiniz (İçtihat - İçtihat analizi - İçtihat rehberleri). Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkemenin Twitter hesabını takip ediniz: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Avrupa Konseyi / Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2020

Bu belge, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin onayı dahilinde yayınlamış olup, çeviriyi yapan [Eşit Haklar İçin İzleme Derneği](#)'nin yegane sorumluluğundadır. Çeviriye katkı sunan Dicle Çakmak, Işıl Demirakin ve Alara Sert'e teşekkür ederiz.

İçindekiler

Okurlara not	5
Giriş	6
I. Toplanma özgürlüğü (Madde 11)	6
A. Uygulanabilirlik	6
B. Müdahale biçimleri	8
1. Toplantıya izin verilmemesi	8
2. Gösteri sonrasında verilen cezalar	9
3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı	10
C. Kanunilik.....	10
D. Meşru Amaç.....	11
E. Demokratik bir toplumda gereklilik	12
1. Toplantıya izin verilmemesi ve izinsiz bir toplantının dağıtılması.....	13
2. Gösteri sonrasında verilen cezalar	14
3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı	15
F. Pozitif yükümlülükler.....	15
1. Katılımcıların şiddetten korunması	16
2. Soruşturma yapma konusunda usul yükümlülükleri.....	17
G. Ayrımcılık temelinde kısıtlamalar	17
II. İfade özgürlüğü (Madde 10)	18
A. Uygulanabilirlik	18
B. Müdahale biçimleri	19
1. İnternet kullanımının engellenmesi	19
2. Medya içeriğine müdahale.....	19
3. Protestolar sırasında atılan sloganlar ve yapılan konuşmalara yönelik yaptırımlar.....	20
C. Kanunilik.....	20
D. Meşru Amaç.....	21
1. Ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi.....	21
2. Başkalarının şöhret ve haklarının korunması	22
3. Ahlakın korunması.....	22
E. Demokratik bir toplumda gereklilik	22
III. Yaşam hakkı (Madde 2)	24
A. Esas yönü	24
B. Usul yönü	25

IV. İşkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı (Madde 3)	26
A. Uygulanabilirlik	26
B. Esas yönü	27
C. Usul yönü	28
V. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (Madde 5)	30
A. Özgürlükten Yoksun Bırakma.....	30
B. Kanunilik.....	32
C. Madde 5 § 1'deki Gerekçeler	32
D. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler İçin Güvenceler	34
VI. Adil Yargılanma Hakkı (Madde 6)	35
A. Uygulanabilirlik	35
B. Adil yargılanma güvenceleri.....	36
Atıf Yapılan Davaların Listesi	38

Okurlara not

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (bundan sonra “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) temel hüküm ve kararları ile ilgili hukukçuları bilgilendirmek amacıyla yayımladığı İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Özel olarak bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin kitlesele protestolarla ilgili farklı maddelerine ilişkin içtihadı analiz eder ve özetler. Sistematik bir şekilde atıf yapılan Maddeler içtihat rehberleriyle birlikte okunmalıdır.

Atıf yapılan içtihat, en önemli, başlıca ve/veya yakın tarihli hükümler ve kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin hükümleri ve kararları, yalnızca Mahkeme önüne gelen davalar hakkında karar verilmesine değil, daha genel olarak Sözleşmenin tayin ettiği kuralları açıklamaya, korumaya ve geliştirmeye de hizmet eder. Böylece, Devletlerin, Sözleşmeye Taraf Devletler olarak üstlendikleri taahhütleri yerine getirmelerine de katkı sağlar (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi no.25, ve yakın zamanda, *Jeronovičs / Latvia* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Bu nedenle, Sözleşme tarafından kurulan sistemin misyonu, genel çıkar çerçevesinde, kamu politikası meselelerini belirlemek, böylece insan haklarının korunma standartlarını yükseltmek ve Sözleşme Devletleri topluluğu içerisinde insan hakları hukukunu yaygınlaştırmaktır (*Konstantin Markin / Rusya* [BD], 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, Sözleşmenin rolünü insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı” olarak vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi / İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

---

* Atıf yapılan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden (İngilizce veya Fransızca) biri veya her ikisinde yazılmış olabilir. Aksi belirtilmediği sürece, bütün atıflar, Mahkemenin bir Dairesinin verdiği esasa ilişkin karara yapılmıştır. “(kar.)” kısaltması Mahkemenin kararını, “[BD]” ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü ifade eder. Bu güncelleme paylaşıldığında henüz kesinleşmeyen Büyük Daire kararları yıldız (*) ile işaretlenmiştir.

Giriş

1. Bu Rehber, Mahkemenin içtihadını analiz eder ve Sözleşmenin büyük ölçekli toplantı ve gösteri olarak bilinen kitlesel protestolarla ilgili ilkelerini özetler.
2. Mahkeme içtihadına göre, en yaygın şekilde kısıtlanan toplantı türünün protesto olmasına ve bu nedenle Sözleşmenin 11 ve/veya 10. Maddeleri kapsamında Mahkemeye en çok bu konuda başvuru yapılmasına rağmen, her toplantı bir protesto değildir. Mahkeme, içtihadında kesin bir “kitlesel protesto” tanımı yapmamasına rağmen “kitlesel protesto” anlamına gelebilecek farklı toplantı biçimlerini incelemiştir (Örneğin, bakınız, [Navalnyy / Rusya](#) [BD], 2018; [Alekseyev / Rusya](#), 2010; [Shapovalov / Ukrayna](#), 2012; [Virabyan / Ermenistan](#), 2012; [Frumkin / Rusya](#), 2016, § 148; [Işıkırık / Türkiye](#), 2017).
3. Mevcut Rehber, düzenleme, katılım ve eğer varsa takip eden soruşturma gibi protestonun farklı aşamalarında, katılımcıların Sözleşmenin 10 ve 11. Maddeleri ile diğer maddeleri (2, 3, 5, ve 6. Maddeler) kapsamındaki haklarına ilişkin Mahkeme içtihadına genel bir bakış sunmaktadır. Rehberde atıf yapılan davaların hepsi “kitlesel protestolar” ile ilgili olmayabilir: ne var ki, “kitlesel protestolar” bağlamında özellikle geçerli yasal ilkeleri ve muhakemeyi içermektedir.

I. Toplanma özgürlüğü (Madde 11)

Sözleşmenin 11. Maddesi¹

“1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarının yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

A. Uygulanabilirlik

4. Mahkemenin içtihadına göre, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı demokratik bir toplumda temel bir haktır ve bu nedenle kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır ([Kudrevičius ve diğerleri / Litvanya](#) [BD], 2015, § 91; [Taranenko / Rusya](#), 2014, § 65).
5. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı, ister durağan ister yürüyüş şeklinde olsun, hem özel toplantıları hem de kamusal alanlarda yapılan toplantıları kapsar. Bireysel katılımcılar ve buluşmayı düzenleyen kişiler bu hakkı kullanabilir ([Djavit An / Türkiye](#), 2003, § 56; [Barraco / Fransa](#), 2009, § 41; [Yılmaz Yıldız ve Diğerleri / Türkiye](#), 2014, § 41).

¹ Bakınız [Guide on Article 11 of the European Convention on Human Rights: Freedom of assembly and association](#).

6. Ek olarak, toplanma özgürlüğü hakkı, 11. Maddenin 2. paragrafında belirtilen sınırlar çerçevesinde toplantının zamanını, yerini ve usulünü seçme hakkını da içerir (*Sáska / Macaristan*, 2012, §§ 21-23).

7. Ne var ki, Sözleşmenin 11. Maddesi yalnızca “barışçıl toplanma” hakkını korur. Düzenleyicilerin ve katılımcıların şiddet eğiliminde olduğu bir gösteriyi kapsamaz (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, § 98, ve *Ter-Petrosyan / Ermenistan*, 2019, § 53). Bu nedenle, 11. Madde kapsamındaki koruma, düzenleyicilerin ve katılımcıların şiddet eğiliminde olduğu, şiddete tahrik ettiği veya demokratik bir toplumun temellerini reddettiği durumlar dışındaki bütün buluşmalara uygulanır (*Fáber / Macaristan*, 2012, § 37; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013, § 49; *Taranenko / Rusya*, 2014, § 66).

8. Bununla birlikte, gösteri sırasında tek tük şiddet eyleminin veya ceza gerektiren eylemlerin meydana gelmesiyle, niyeti veya davranışı barışçıl kalan kişinin barışçıl gösteri hakkından yararlanması sona erdirmez (*Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 155).

9. Örneğin, *Annenkov ve Diğerleri / Rusya* (2017, §§ 122-129) kararında, bazı göstericiler ve özel bir şirkete bağlı çalışan güvenlik görevlileri arasında geçen bir kavganın da olduğu iki çatışma yaşanmasına rağmen, başvuruçuların davranışlarının şiddet içerdiği tespit edilmemiştir. Hiçbir şey, başvuruçunun bu kavgaya katıldığını ya da şiddete karıştığını göstermemiştir. Mahkeme, bazı başvuruçuların sorumlu tutulduğu şüpheli davranışın, gösteriye katılımlarını Sözleşmenin 11. Maddesinde yer alan barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının korunması kapsamında çıkaracak nitelikte olduğu değerlendirmesinde de bulunmamıştır.

10. Aksine, *Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov / Rusya* (2019, § 284) davasında, birinci başvuruçunun, çok sayıda kişiyi polis kordonunu aşmak için yönlendirmekten suçlu bulunmuş ve tanıklar da kişinin böyle bir niyeti olduğunu teyit etmiştir. Polis kordonunun kırılmasının kritik bir anda şiddeti artırdığı ve çatışmaları tetiklediği düşünüldüğünde, Mahkeme, birinci başvuruçunun kasıtlı eylemlerinin 11. Madde ile korunan “barışçıl toplanma” kavramının dışında olduğu kanaatine varmıştır. Dolayısıyla, birinci başvuruçunun şikayetini, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı için reddetmiştir.

11. Tüzel kişiliği bulunmayan örgütler de 11. Madde kapsamında şikayette bulunabilir. *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova* (no. 3, 2009, § 5-16) davasında, başvuruçuların örgütü başvurunun konusunu oluşturan izinsiz bir gösteri sırasında kayıtlı ve tüzel kişilik sahibidir. Örgüt, daha sonra, Devletin baskı ve tehditleri iddiasıyla kaydını sonlandırmaya karar vermiştir. Mahkeme, Hyde Park’ın tüzel kişiliğinin olmamasının yargılamayı takip etme kapasitesini etkilemediğini değerlendirmiştir.

12. Barışçıl toplanmalar çeşitli biçim ve türlerde olabilir. Mahkeme, Madde 11’in esasen toplumsal nitelikteki toplantılar için uygulanabileceğini belirtmiştir:

- “Flash mob” (aniden gelişen toplanmalar) (*Obote / Rusya*, 2019)
- Bir örgütün özel bir kafede buluşması (*Emin Huseynov / Azerbaycan*, 2015)
- İki toplumlu toplantılar (*Djavit An / Türkiye*, 2003)
- Kültürel buluşmalar (*The Gypsy Council ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (kar.), 2002)
- Dini ve ruhani toplantılar (*Barankevich / Rusya*, 2007).

13. Ne var ki, Mahkeme, Hükümetin dil politikasına karşı olan bir protesto hareketinin liderine vatandaşlık verilmediği bir durumu 11. Madde kapsamında değerlendirmemiştir. Çünkü vatandaşlığın reddedilmesi, başvuruçunun konuya dair konuşmasını ve kamu yararını ilgilendiren tartışmalara katılmasını engellemiştir (*Petrovskis / Letonya*, 2015, §§ 75-87).

14. Dahası, Mahkeme içtihadına göre, bir gösterinin ulusal hukukta sınıflandırılması ve düzenlenmesi, 11. Maddenin uygulanabilirliğini etkilemez. Bu hususlar sadece, Mahkeme'nin bir gösterinin koruma kapsamına girdiği sonucuna varmasının ardından, Devletin negatif yükümlülükleriyle ilgili daha sonra ortaya çıkan konular (korunan özgürlüğe getirilen kısıtlamanın Madde 11 § 2 altında gerekçelendirilip gerekçelendirilmediği) ve Devletin pozitif yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde (ikincisinin söz konusu çakışan çıkarlar arasında adil bir denge sağlayıp sağlamadığı) geçerlidir (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, § 99).

15. Son olarak Mahkeme içtihadının, belirli bir konunun 10 ya da 11. Maddelerden hangisi kapsamında inceleneyeğine dair bir ayırım getirdiği de belirtilmelidir.² Mahkemenin belirttiği ayırt edici kriterlerden biri, toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasında katılımcıların yalnızca düşüncelerini ifade etmekle kalmayıp, bunu diğerleriyle birlikte yapmak istediğidir (*Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 91). Ayrıca, *Éva Molnár / Macaristan* (2008, § 42) kararında, Mahkeme, toplanma özgürlüğünün amaçlarından birinin kamusal tartışma ve protestonun açık ifadesi için güvenli bir alan yaratmak olduğunu vurgulamıştır. Madde 10'da güvence altına alınan kişisel görüşlerin ifade edilmesinin korunması, Sözleşmenin 11. Maddesinde yer alan barışçıl toplanma özgürlüğünün hedeflerinden biridir.

16. Bu nedenle, Mahkeme, internette yayımladığı bir mesajla izinsiz gösterilere destek çağrısı yapanların kovuşturulmasını 11. Madde altında incelemiştir (*Elvira Dmitriyeva / Rusya*, 2019, § 77-90). *Butkevich / Rusya* (2018, § 122) davasında, Mahkeme, G4 zirvesini haber yaparken polisle iş birliği yapmadığı için yargılanan ve ceza alan bir gazetecinin başvurusunu, Sözleşmenin 11. Maddesi bağlamında ortaya koyulan genel ilkeleri de dikkate alarak, 10. Madde kapsamında incelemeyi uygun bulmuştur.

17. Öte yandan, başvuruçunun şikayeti ağırlıklı olarak barışçıl toplantılar nedeniyle mahkumiyet kararları ile ilgiliyse Mahkeme, bu şikayeti sadece 11. Madde kapsamında ele alır (*Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya*, 2015, § 85). Bu bağlamda, 10. Madde, toplantılar söz konusu olduğunda öne geçen bir özel kural (*lex specialis*) olan 11. Maddeye göre, bir genel kural (*lex generalis*) olarak değerlendirilmelidir (*Ezelin / Fransa*, 1991, § 35; *Schwabe ve M.G / Almanya*, 2011, §9).

B. Müdahale biçimleri

18. Mahkeme, Madde 11 § 2'de yer alan "kısıtlamalar" teriminin, hem halka açık bir toplantıdan önce ve toplantı sırasında alınan tedbirleri hem de toplantı sonrasındaki cezalandırıcı tedbirleri içerecek şekilde yorumlanması gerektiğine karar vermiştir (*Ezelin / Fransa*, 1991, § 39). Kitlesele protestolar bağlamında en sık rastlanan müdahale biçimleri aşağıda açıklanmaktadır.

1. Toplantıya izin verilmemesi

19. Mahkeme, ön idari usullerin, Sözleşmede korunan barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmedikleri sürece, Sözleşmenin 11. Maddesinde yer alan ilkelere aykırı olduğunu düşünmemiştir (*Éva Molnár / Macaristan* 2008, § 37).

20. Usule ilişkin resmi gerekliliklerin "yeterli kesinlikle oluşturulması" ve "barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmemesi" koşuluyla, Devletlere, usul kurallarını belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (*Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 422).

² Bkz. Bölüm I.B, *Guide on Article 11- Freedom of Assembly and Association*

21. Ne var ki, kamusal toplantıların bildirilmesi için otomatik ve esnek olmayan zaman sınırlarının uygulanması ve bildirim süresinin sonu ile toplantının planlanan tarihi arasında uzun zaman geçmesi, toplanma özgürlüğüne yönelik gereksiz bir müdahaleye yol açabilir (*Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 456).

22. “Yeterli kesinlikle oluşturulması” gerekliliğiyle ilgili olarak, *Primov ve Diğerleri / Rusya* (2014, §§ 121-28) davasında, Mahkeme, beş günlük zaman sınırının bildirim göndermek için mi yoksa almak için mi tanındığı meselesinin net olmaması sebebiyle, iç hukukun muğlak olduğunu ve bu nedenle düzenleyicilerin yasayı yanlış yorumladığı için mazur görülmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ek olarak, Mahkeme, düzenleyicilerin etkinlik arifesine kadar beklemediğini, aksine öngörülen sürenin ilk gününde bildirimde bulduklarını, dolayısıyla kanunun çok zorlu şartlarına uymak için makul bir çaba harcadıklarını belirtmiştir.

23. *Uzunget ve Diğerleri / Türkiye* (2009, § 50) kararında, Mahkeme, etkinlikten yetmiş iki saat önce yetkililere bildirim yapma gerekliliğinin, Sözleşmede korunan barışçıl toplanma özgürlüğüne yönelik gizli bir engel anlamına gelmediğini belirtmiştir.

24. Mahkeme, Taraf Devletlerin, belirli bir yerde gösteri düzenlenmesine kamu güvenliği nedeniyle sınırlama getirebileceğini kabul etmiştir (*Malofeyeva / Rusya*, 2013, § 136; *Disk ve Kesk / Türkiye*, 2012, § 29). Ne var ki, bu durum, orantılılık testine tabi tutulması gereken bir müdahale olarak değerlendirilmektedir.

25. Örneğin, *Berladir ve Diğerleri / Rusya* (2012, §§ 47-51) davasında, kent yönetimi bir gösteriye müsaade etmiş ancak farklı bir yerde ve daha kısa bir sürede yapılmasını şart koşmuştur. Mahkeme, bunu başvuruçuların barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanmasına bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

26. Bildirimi yapılmayan veya önceden izin alınmayan bir gösteri yasadışı olabilirken, Mahkeme, bu yasadışı durumun hakkın özünü ihlal etmemesi veya toplanma özgürlüğünün ihlalini haklı göstermemesi gerektiğini değerlendirmiştir (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, §§ 99-100 ve *Cisse / Fransa*, 2002, § 50).

27. Ayrıca, bazı durumlarda, bir toplantıya izin verilmemesi, toplantı planlandığı gibi yapılsa bile, toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturabilir (*Bączkowski and Others / Polonya*, 2007).

28. Mahkeme içtihadında, izinlerin son dakikada iptal edildiği örnekler de yer almaktadır. *Makhmudov / Rusya* (2007, §§ 55-56 ve § 71) davasında yerel makamlar, “terör faaliyetlerinin patlak vermesini” bekledikleri gerekçesiyle, gösteriden hemen önce izni geri almıştır. Mahkeme, iznin iptal edilmesinin, başvuruçunun barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturduğunu kabul etmiştir.

29. *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova* (no. 5 ve 6, 2010, § 41) davasında başvuruçular, toplantıya izin veren bir karara uymamış ve izinde isimleri yer almadığı için iki başvuruçuyu gözaltına alınmıştır. Mahkeme, gözaltıların gösteriye katılımlarını engellemesi sebebiyle başvuruçuların barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale edildiğine karar vermiştir.

2. Gösteri sonrasında verilen cezalar

30. Madde 11 § 2’de yer alan “kısıtlamalar” ifadesi, toplantı sonrasındaki cezalandırıcı tedbirleri de kapsar (*Ezelin / Fransa*, 1991, § 39). Mahkeme, başvuruçuların barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanması ile onlara karşı alınan tedbirler arasında açık ve kabul edilmiş bağlantıların bulunması halinde, başvuruçuların yakalanması, gözaltına alınması ve ardından gelen idari suçlamaların Sözleşmenin 11. Maddesinde güvence altına alınan haklarına müdahale ettiğini belirtmiştir (*Navalnyy ve Yashin / Rusya*, 2014, § 52).

31. *Frumkin / Rusya* (2016, § 138) kararında Mahkeme, 11. Maddedeki güvencelerin, katılımcılarla Devlet görevlileri arasındaki bazı çatışmalara rağmen, toplantı resmi olarak bittikten sonra bile başvuruçuyu

bakımından geçerli olduğuna kanaat getirmiştir. Dolayısıyla, başvurucuya yönelik tedbirler – bu davada, başvurucunun toplantı için izin verilen zaman aralığından sonra gözaltına alınması – 11. Maddede yer alan gerekliliklere uygun olmalıdır (ayrıca bakınız *Varoğlu Atik ve Diğerleri / Türkiye*, 2020)

32. *Kasparov ve Diğerleri / Rusya* (2013, § 86) davasında, gösteri düzenleme kurallarını ihlal ettikleri için gözaltına alınan ve idari ceza verilen başvuruculardan dördü, toplantıda yer alma niyetlerinin olduğunu reddetmiştir. Bu nedenle, Mahkeme, başvurucuların ilk bakışta ifade özgürlüğüne veya toplanma özgürlüğüne müdahale yönünde delil gösteremediklerini değerlendirmiş ve başvurularının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.

33. Buna karşın, başvurucunun yerel mahkemede gösteriye katıldığını inkar ettiği *Zülküf Murat Kahraman / Türkiye* (2019, § 45) kararında, Mahkeme, bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle verilen mahkumiyet kararının, başvurucunun toplanma özgürlüğü hakkını kullanmasına yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Bilhassa Mahkeme, başvurucu için verilen mahkumiyet kararının tartışmasız bir şekilde toplanma özgürlüğü kapsamındaki faaliyetlere yönelik olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, aksini düşünmenin, başvurucudan suçlandığı eylemleri kabul etmesini istemekle eşdeğer olduğunu açıklamıştır. Bu bağlamda, Mahkeme kendini suçlamama hakkını da göz önünde bulundurmuş ve adli bir cezanın müdahale teşkil ettiğini kabul etmemenin, söz konusu eylemlere karıştığını inkar eden başvurucuyu Sözleşmenin korumasından mahrum bırakacak bir kısır döngü içinde tutacağını vurgulamıştır.

34. *Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye* (2007, §§ 34-35) kararında, başvurucular suçlamalardan beraat etmesine rağmen Mahkeme, katılımcıları dağıtmak için polis kuvvetine ve toplantıyı müteakip kovuşturmayaya dayalı, başvurucuları benzer toplantılara katılmaktan alıkoayabilecek ve caydırıcı etki yaratabilecek bir müdahale tespit etmiştir.

35. Son olarak, barışçıl toplanma hakkına yönelik diğer dolaylı engelleme yollarına ilişkin Mahkeme, örneğin *Djavit An / Türkiye* (2003, §§ 56-62) kararında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) yetkililerinin başvurucunun iki toplumlu buluşmalara katılmak için güneye geçmesine izin vermemesinin, barışçıl toplantıya katılma hakkına müdahale olduğunu belirtmiştir (Ayrıca bkz. *Adalı / Türkiye*, 2005).

3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı

36. *Schwabe ve M.G / Almanya* (2011, §102) davasında, başvurucular bir gösteriye giderken yakalanıp G8 zirvesi boyunca gözaltında tutulmuştur. Mahkeme, başvurucuların bu zirveye karşı yapılan gösteriye katılmalarının engellendiğine karar vermiştir.

37. *Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan* (2016, §§ 84-97) kararında, Mahkeme, başvurucuların şüpheli mahkumiyetlerinin ve kamu düzeninin ihlali ile ilgili suçlar nedeniyle tutuklanmasının, aslında muhalefetin protestolarına katılmalarını engellemeyi amaçladığını ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına müdahale anlamına geldiğini tespit etmiştir.

C. Kanunilik

38. Sözleşmenin 8. ve 11. maddelerindeki “yasayla öngörülmüş” ve “yasayla uyumlu” ifadeleri, itiraz edilen tedbirin iç hukukta kanuni dayanağının olmasının yanı sıra, bu kanunun niteliğine de atıfta bulunur. Öyle ki, söz konusu kanun kişi tarafından erişilebilir ve etkileri bakımından da öngörülebilir olmalıdır (*Rotaru / Romanya* [BD], 2000, § 52; *Maestri / İtalya* [BD], 2004, § 30; *Gorzelik ve Diğerleri / Polonya* [BD], 2004, §§ 64-65; *Sindicatul “Păstorul cel Bun” / Romanya* [BD], 2013, § 153).

39. Örneğin, *Djavit An / Türkiye* (2003, §§ 64-68) davasında, KKTC’de yaşayan Kıbrıs Türklerinin, Kıbrıs Rumlarıyla barışçıl bir toplantıya katılmak amacıyla Güney Kıbrıs’a giderken “yeşil hattı” geçmeleri için izin

verilmesini düzenleyen bir kanun bulunmamaktaydı. Dolayısıyla, bu tür toplantılara katılmaya yönelik kısıtlamaların Sözleşmenin 11. Maddesinin 2. paragrafı kapsamında yasadışı olduğuna karar verilmiştir (ayrıca bkz. *Adalı / Türkiye*, 2005).

40. Benzer şekilde, *Mkrtchyan / Ermenistan* (2007, § 43, §§ 39-45) kararında, Mahkeme, başvuruçunun bir sokak alayına katıldığı için hüküm giyeceğini ve cezaya çarptırılacağını öngöremediğini belirtmiştir. Çünkü iç hukukta, İdari Suçlar Kanunu da dahil olmak üzere Sovyetler Birliğinin eski kanunlarında yer alan kuralların Ermenistan'da yürürlükte olduğunu açıkça belirten bir düzenleme bulunmamaktaydı.

41. Mahkeme, *Lashmankin ve Diğerleri / Rusya* (2017, §§ 410-471) kararında, kamusal toplantıların yeri, zamanı ve yapılış biçiminde değişiklik önerecek şekilde yetkilileri güçlendiren geniş bir kanuni takdir yetkisinin, "kanunun niteliği" ile ilgili gerekliliği karşılamadığını tespit etmiştir çünkü kanun, keyfi ve ayrımcı uygulamaya karşı yeterli ve etkili yasal güvencelerden yoksundur.

42. Mahkeme, *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2004, §§ 114-119) kararında, kamusal toplantıları düzenleyen Rusya'daki düzenleyici çerçevenin "bildirime tabi buluşmanın" ne olduğunu geniş bir şekilde yorumladığını ve yetkililere, ceza niteliğindeki yaptırımların yanı sıra, derhal yakalama ve özgürlüğünden yoksun bırakma gibi katı uygulamalarla bu tür toplantıları kısıtlamaları için aşırı geniş takdir yetkisi verdiğini belirtmiştir.

43. Benzer şekilde, *Gafgaz Mammadov / Azerbaycan* (2015, §§ 54-57) kararında, Mahkeme, mevzuatın halka açık bir toplantıyı yasaklama veya durdurma, buluşma mekanı, rotası ve/veya zamanını kısıtlama veya değiştirme ve toplantılar için özel bölgeler belirleme konusunda geniş yetkiler sağladığını belirtmiştir. Mahkemenin, yetkileri kötüye kullanarak halka açık toplantıların engellenmesi veya dağıtılmasına olanak tanıyan bu tür mevzuatın öngörülebilirliği ve kesinliği konusunda ciddi endişeleri bulunmaktadır (ayrıca bkz. *Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2016 ve başvuruçuların gösterilere katılmalarını engellemek için gözaltına alınması ile ilgili olarak bkz. *Hakobyan ve Diğerleri / Ermenistan*, 2012).

44. Bununla birlikte, Mahkeme, 11. Madde bağlamında, özellikle toplumdaki yaygın görüşlere göre durumun değiştiği alanlarda kanunlar bakımından mutlak bir kesinliğe ulaşmanın imkansız olduğunu kabul eder (*Ezeli / Fransa*, 1991, § 45). Mahkemenin açıkladığı gibi, bilhassa bahsi geçen eylemin sonuçları mutlak bir kesinlikle öngörülebilir olmak zorunda değildir; deneyimler bunun mümkün olmadığını gösterir. Arzu edilen şey kesinlik olmakla birlikte, bu durum, aynı zamanda kanunun değişen koşullara ayak uydurma yeteneğini engelleyen ölçsüz bir katılıkla da sonuçlanabilir. Dolayısıyla ve kaçınılmaz olarak, çok sayıda kanun – dereceleri farklı olsa da – muğlak, yorumlaması ve uygulaması sorunlu gibi terimlerle değerlendirilir (*Rekvényi / Macaristan* [BD], 1999, § 34; *Ziliberg / Moldova*, (karar.), 2004; *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 125).

45. Mahkeme, ayrıca, ulusal mahkemelere verilen yargılama rolünün yorumsal şüpheleri gidermek olduğunu ifade etmiştir. İç hukuku yorumlanması ve uygulanması öncelikle ulusal makamların ve özellikle de ulusal mahkemelerin sorumluluğu olduğu için, Mahkemenin iç hukuka uygunluğu inceleme yetkisi sınırlıdır (*Kruslin / Fransa*, 1990, § 29; *Kopp / İsviçre*, 1998, § 59; *Vyerentsov / Ukrayna*, 2013, § 54).

D. Meşru Amaç

46. Sözleşmedeki Madde 11 § 2, müdahalenin uyması gereken meşru amaçları³ sıralar: ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeninin sağlanması veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması.

47. Mahkemenin içtihadında, toplanma özgürlüğüne getirilen içeriğe dayalı kısıtlamalar teknik kısıtlamalara kıyasla daha katı bir denetime tabidir. Katılımcılarının iletmek istedikleri mesajın özü

³ Bkz. Bölüm I.E (b), *Guide on Article 11- Freedom of Assembly and Association*.

nedeniyle bir toplantının meşru biçimde yasaklanması çok nadirdir; özellikle böyle bir durum olduğunda, eleştirinin asıl hedefi toplantıya izin verme ya da yasaklama yetkisine sahip yetkili makamdır (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, § 86, ve *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, §§ 134-135).

48. *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2018) davasında, bir siyasi muhalefet lideri iki yıl içinde yedi kez gözaltına alınmıştır. Mahkeme, başvuruçunun özellikle hedef alındığına dair iddiasını muhalefeti denetim altına alma amaçlı genel bir hareket bağlamında tutarlı bularak bunu “konuyla ilgili bağlamsal kanıt” olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, müdahalenin “her ikisi de Sözleşmenin Önsözünde yer alan kavramlar olan ‘hukukun üstünlüğü’ ile yönetilen ‘etkili siyasi demokrasinin’ bir parçası olan siyasi çoğulculuğu sindirmek üzere” açıkça ortaya konmayan bir amaca hizmet etmekle birlikte, Madde 11 § 2 kapsamındaki meşru amaçlara uymadığını tespit etmiştir. Burada, Madde 5 ve Madde 11 ile birlikte Madde 18 ihlali⁴ bulunmuştur.

49. Mahkeme, konuşma ve gösterilerde toprak talebinde bulunmanın ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği açısından doğrudan bir tehdit oluşturmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle, anayasa ve toprak sınırı ile ilgili temel değişikliklerin talep edilmesi, ilgili toplantıların doğrudan yasaklanmasına gerekçe sayılmaz (*Stankov ve the United Macedonian Organisation Ilinden / Bulgaristan*, 2001, § 97).

50. Mahkeme ayrıca “kamu düzeninin sağlanması” meşru amacının dar biçimde yorumlanması gerektiği görüşündedir (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, § 122, Madde 11 açısından; *Perinçek / İsviçre*, 2013, §§ 146-151, Madde 10 açısından). Ancak, Mahkeme kamusal alanlarda barışçıl toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların, kamu düzeninin sağlanması ve trafiğin düzen içinde akması gözetilerek başkalarının haklarının korunmasına hizmet edebileceğini kabul etmiştir (*Éva Molnár / Macaristan*, 2008, § 34).

51. *Ezelin / Fransa* (1991, § 47) davasında, başvuruçucu gösteri sırasında meydana gelen zapt edilemez olaylarla ilişkisi olmadığını ispat edemediği için ceza almıştır. Yetkililer bu türden bir tutumun, bir avukat olarak başvuruçunun böyle eylemleri onaylamasının ve etkin bir şekilde desteklemesinin bir yansıması olduğu görüşünü benimsemiştir. Mahkeme, söz konusu müdahalenin “kamu düzeninin sağlanması” meşru amacına uygun olduğunu onaylamıştır.

52. Ne var ki, Mahkeme, toplantıların kasıtlı olmadığı ve herhangi bir sorun yaratmadığı olaylarda, “kamu düzeninin sağlanması” meşru amacının varlığını kabul etmemektedir (*Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, §§ 124-126).

E. Demokratik bir toplumda gereklilik

53. Bir müdahale, “zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca” karşılık geliyorsa ve özellikle de dikkate alınan meşru amaçla orantılıysa ve ulusal makamlar tarafından müdahaleyi gerekçelendirmek için ileri sürülen nedenler “konuyla ilgili ve yeterli” ise, meşru bir amaç için “demokratik bir toplumda gerekli” olarak değerlendirilir (*Coster / Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 104; *S. ve Harper / Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 101; *Obote / Rusya*, 2019, § 40). Ne var ki, bu bağlamda, “demokratik bir toplumda gereklilik” kavramı, “yararlı” ya da “arzu edilen” gibi ifadelerdeki esnekliğe sahip değildir (*Gozelik ve Diğerleri / Polonya* [BD], 2004, § 95).⁵

54. Mahkeme, görevinin kendi görüşlerini ilgili ulusal makamların görüşlerinin yerine yerleştirmek değil, bu makamların aldıkları kararların 11. Madde uyarınca gözden geçirilmesi olduğunu açıklamıştır. Bu, Mahkemenin özellikle Devletin takdir yetkisini makul bir biçimde, dikkatlice ve iyi niyetle kullanıp kullanmadığını ortaya çıkarması anlamına gelir. Taraf Devletler, Sözleşme ile teminat altına alınan hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelerken, sınırsız

⁴ Bkz. *Guide on Article 18-Limitations on use of restrictions on rights*

⁵ Bkz. Bölüm I.E (c), *Guide on Article 11- Freedom of Assembly and Association*.

olmamakla birlikte belirli bir takdir yetkisi kullanır (*Coster / Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 105; *Ashughyan / Ermenistan*, 2008, § 89; *Barraco / Fransa*, 2009, § 42; *Kasparov ve Diğerleri / Rusya*, 2013, § 86).

55. Orantılılık ilkesi, bir yandan Sözleşmedeki Madde 11 § 2’de sıralanan amaçların gerekleri ile diğer yandan sokaklarda ya da başka kamusal alanlarda toplanan kişilerin söz, jest ve hatta sessizlik yoluyla düşüncelerini serbestçe ifade etmelerinin gerekleri arasında bir denge gözetilmesini zorunlu kılmaktadır (*Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* [BD], 2015, § 144).

56. Bu orantılılığın kitlesele protestolar bağlamında en yaygın müdahale biçimleri dikkate alınarak değerlendirilmesi bu bölümde incelenmektedir.

1. Toplantıya izin verilmemesi ve izinsiz bir toplantının dağıtılması

57. Mahkeme, önceden izin alınmamış olması ve buna dayanarak protestonun “yasal olmadığı” değerlendirmesinin yetkililere bir *carte blanche* (açık çek) sağlamadığını ve yetkililerin bu durumda da 11. Maddedeki orantılılık koşuluna bağlı olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle, gösteriye ilk olarak neden izin verilmediği, tehdit altındaki kamu yararının ne olduğu ve gösterinin hangi riskleri temsil ettiği ortaya konulmalıdır. Polisin protestocuları caydırmak, protestocuları belli bir yerde toplamak ya da gösteriyi dağıtmak üzere kullandığı yöntem de müdahalenin orantılılığının değerlendirilmesinde önemli bir etkidir (*Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 119).

a. Toplantıya izin verilmemesi

58. İki etkinliğin polis yetkilerinin kullanılması yoluyla uygun biçimde yönetilemeyeceğine dair açık ve nesnel bir gösterge yok iken, sadece başka bir halka açık toplantı ile aynı yer ve zamanda olması nedeniyle, halka açık bir toplantının yerine izin verilmemesi, toplanma özgürlüğüne orantısız müdahale olarak değerlendirilmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 422).

59. *Öllinger / Avusturya* (2006, §§ 32-51) davasında, başvuru zaman ve yer açısından kendilerine karşı bir grubunkü ile çakışan bir toplantı düzenlemek istemiştir. Mahkeme, özellikle de başvuru düşüncüyü ifade etmenin barışçıl ve sessiz yollarını tasarlarırken ve slogan atılmasını veya pankart açılmasını açık bir biçimde reddederken, bir karşı gösterinin koşulsuz olarak yasaklanmasını özellikle gerekçelendirilmesi gereken çok aşırı bir tedbir olarak değerlendirmiştir.

60. *Sáska / Macaristan* (2012, §§ 15-23) davasında, polis başvuruçunun gösterisinin belirli bir yer ile sınırlandırılması için karşı teklif getirmiştir. Mahkeme, müdahalenin kamu güvenliğini sağlama ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma konusundaki meşru amaçları dikkate aldığı, ancak tam da aynı yerde planlanan başka bir gösterinin yetkililer tarafından herhangi bir değişikliğe gidilmeksizin kabul edilmesi nedeniyle gerekli olmadığı sonucuna varmıştır.

61. Gösterinin büyüklüğü ve şekli konusunda önceden izin alınması gerekliliği *Obote / Rusya* (2019, §§ 34-46) kararında incelenmiştir. Mahkeme, Rusya mevzuatına göre durağan gösteri tanımının çok büyük bir yelpazede toplumsal durumları içerecek biçimde geniş olduğu gözleminde bulunmuş ve başvuruçunun barışçıl toplanma özgürlüğünün asayişin bozulmasını engelleme açısından Devletin çıkarlarına kıyasla daha önemli olduğunu tespit etmiştir.

62. Mahkeme aynı zamanda, başvuruçunun kayıtlı olmayan komünist sembolleri taşıması ile ilgili davada, göstericilerin Devlete kayıtlı olmayan parti, siyasi örgüt ya da derneklerin herhangi bir sembolünü taşımamalarını toplantıya izin vermek için bir koşul olarak öne sürmenin “acil bir toplumsal ihtiyaca” karşılık gelmediğini tespit etmiştir (*Şolari / Moldova Cumhuriyeti*, 2017, §§ 25-39).

b. İzinsiz bir toplantının dağıtılması

63. Mahkeme, göstericilerin şiddet eylemlerine karışmadığı durumlarda kamu yetkililerinin barışçıl toplantılara karşı belli bir derecede hoşgörü göstermelerinin önemli olduğunu vurgulamıştır (*Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya*, [BD], 2015, § 150, ve *Obote / Rusya*, 2019, §41).

64. Mahkeme, aniden gelişen bir gösteri örneğinde olduğu üzere, acil müdahalenin gerekçelendirilebildiği özel durumların ortaya çıkabileceğini kabul etmektedir. Ne var ki, sadece önceden izin alınmaması nedeniyle, katılımcılarının herhangi bir yasadışı davranışı olmaksızın bir gösterinin dağıtılması barışçıl toplanma özgürlüğünün orantısız olarak kısıtlanması anlamına gelebilir (*Bukta ve Diğerleri / Macaristan*, 2007, §§ 35-36).

65. *Navalnyy ve Yashin / Rusya* (2014) kararında, Mahkeme, Hükümetin izin verilmiş olan bir toplantının sona ermesinden sonra “aniden gelişen” barışçıl bir yürüyüşe müdahale edilmesi konusunda zorunlu bir toplumsal ihtiyaç olduğunu ispat edemediğini, çünkü yerel mahkemelerin protestocuların neden olduğu risklerin boyutlarını veya bu kişileri durdurmanın gerekli olduğunu doğrulamak için hiçbir çaba sarf etmediklerini tespit etmiştir. Bu nedenle, polisin güç kullandığı müdahalenin orantısız olduğu ve Madde 11 § 2 kapsamında asayişin sağlanması için gerekli olmadığı değerlendirilmiştir.

66. *Oya Ataman / Türkiye* (2006) davasında, başvuru yasadışı bir yürüyüş düzenlemiştir. Trafiği engelleme olasılığının dışında kamu düzenine karşı tehlike oluşturulduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamıştır. Mahkeme polisin güç kullanarak biber gazı ile gerçekleştirdiği müdahalenin asayişin sağlanması açısından orantısız ve gereksiz olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Mahkeme, göstericilerin şiddet içeren eylemlerde bulunmamaları halinde, kamu yetkililerinin barışçıl toplantılara karşı belli derecede hoşgörü göstermeleri gerektiği kararını vermiştir.

67. Ayrıca, gösterinin yetkililerin verdiği izne uygun olmayan biçimde gerçekleştiği durumlarda da – örneğin, gösterinin izin verilen alanların dışında bir yerde düzenlendiği *Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye* (2007) davasında olduğu üzere – Mahkeme, göstericilerin şiddet eylemlerine karışmamış olması halinde polis memurlarının güç kullanarak müdahale etmesinin, asayişin sağlanması açısından orantısız olduğunu ve gerekli olmadığını tekrar teyit etmiştir.

68. *Ibrahimov ve Diğerleri / Azerbaycan* (2016) kararında, Mahkeme yetkililerin sınırlı sayıda katılımcı ile yapılan barışçıl bir gösteriyi başlamasından kısa süre sonra dağıttığını gözlemlemiştir. Mahkeme, yetkililerin gösterinin dağıtılmasını gerekçelendirecek konuyla ilgili ve yeterli neden ortaya koyamadıklarını tespit etmiştir.

69. Bunların aksine, *Primov ve Diğerleri / Rusya* (2014) kararında, Mahkeme “marjinal” ve “seyrek” olarak nitelendirilemeyecek şiddet olaylarına karışan önemli sayıda protestocunun bulunmasını dikkate almıştır. Polis kuvvetleri ana caddelerden birinde protestocular tarafından yerleştirilen bir yol barikatını kaldırmak üzere müdahale etmiştir. Mahkeme, olayları dağıtmak için özel ekipman kullanımını haklı bulmuştur. Ancak Mahkeme, her iki taraf – göstericiler ve polis – şiddet olaylarına karıştığında şiddeti kimin başlattığının incelenmesinin gerekli olabileceğini belirtmiştir (*Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye*, 2007, § 45).

2. Gösteri sonrasında verilen cezalar

70. Mahkeme, izinsiz toplantılar nedeniyle hüküm verilmesinin gerekliliğini incelemiştir. *Obote / Rusya* (2019) kararında, Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuru yasadışı idari nitelikte bir suçtan mahkum ederken, söz konusu olayın neden olduğu kargaşanın derecesini değerlendirmediklerini tespit etmiştir. Mahkeme, idari dava sürecinde yerel adli makamların, varsayılan durağan gösterinin resmi açıdan kanuna aykırılığın daha fazla ağırlık vererek uygun dengeyi gözetmedikleri değerlendirmesini yapmıştır.

71. Benzer biçimde, *Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ile Udaltsov / Rusya* (2019) kararında, Mahkeme, etkinliği düzenleyenin kendi hareketleri ve niyetleri yeterince araştırılmaksızın başvuruçuların gösterideki çatışmaların ardından meydana gelen “kitlesel kargaşadan” sorumlu tutularak hüküm giymelerini 11. Maddenin ihlali olarak değerlendirmiştir.

72. Mahkeme, ayrıca gösteri sonrasında verilen cezaların ağırlığını incelemiştir. *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* ([BD], 2015) kararında, Mahkeme, diğer etkenlerin yanı sıra, bir yıllık süre ile ertelenen altı günlük hapis cezasının orantılı olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Başvuruçulara verilen cezanın yegâne fiili sonucu, bir yıl boyunca geçerli olacak şekilde, ikamet yerlerini yedi günden uzun süre terk etmek istemeleri halinde izin alma yükümlülükleri olmuştur. Mahkeme, başvuruçular tarafından yaklaşık iki gün boyunca anayolun tıkanmasından kaynaklanan bu rahatsızlığın, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına kıyasla orantısız olmadığını belirtmiştir.

73. Benzer biçimde, izinsiz gösteriye katılıma ilişkin *Rai ve Evans / Birleşik Krallık* ((kar.), 2009) kararında, Mahkeme başvuruçulara verilen para cezalarının orantılı olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuruçuların izne başvurmak için süre sınırı olduğunu önceden bilmesi ve önceden başvuru yapmak için net fırsatlarının bulunması, izin alma gereğinin belirlenmiş güvenlik noktaları ile sınırlandırılması, belirlenen koşulların sadece kamu yararı hedefleri doğrultusunda uygulanması, polisin çalışmalarının başvuruçuların gösterilerini sürdürmesine ve herhangi bir yaptırım olmaksızın dağılmalarına fırsat vermesi ile birlikte makul ancak ceza hükümlerini içeren yaptırımların en son çare olarak kullanılması dahil çeşitli etkenleri dikkate almıştır.

74. *Berladir ve Diğerleri / Rusya* (2012) davasında, Rus yetkililer söz konusu toplantıyı yasaklamamış, bunun yerine düzenleyicilere başka bir yer seçeneği önererek hızla yanıt vermiştir. Düzenleyiciler, herhangi bir geçerli gerekçe sunmaksızın yetkililerin teklifini kabul etmemiştir. Mahkeme, başvuruçuların teklifi değerlendirmemesinin, kısmen de olsa, yetkililerin güvenliği sağlama ve planlanan etkinlik için görece zorlayıcı zaman sınırlaması çerçevesinde gerekli hazırlık tedbirlerini alma görevlerini güçleştirdiğini tespit etmiştir. Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuruçuların eylemlerinin idari bir suç oluşturduğuna karar vermesini ve onlara hafif para cezası vermesini orantılı bulmuştur.

75. Bunların aksine, *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova* (no. 5 ve 6) (2010) davasında, barışçıl gösteriye katılanların toplantı için izin almamaları nedeniyle gözaltına alınmalarının ardından, yerel makamlar yasal para cezası cetvelinin üst sınırları üzerinden (azami yasal tutarın %80'i kadar) para cezası vermiştir ve bu, Mahkeme tarafından toplanma hakkına orantısız müdahale olarak değerlendirilmiştir.

3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı

76. *Schwabe ve M.G / Almanya* (2011) kararında, Mahkeme başvuruçuların protesto etmeyi düşündükleri G8 zirvesinin tamamına denk gelen neredeyse altı günlük gözaltı süresini, zirve sırasında gözaltına alınan göstericilerin serbest bırakmak üzere diğerlerini tahrik etmeleri olasılığını önlemek için alınmış orantısız bir tedbir olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, bu amaçla yetkililerin, başvuruçuların elinde bulunan pankartlara el koymak gibi başkaca etkili ancak daha az müdahale içeren tedbirleri uygulayabileceği görüşündeydi. Bu bağlamda, Mahkeme Sözleşmenin 11. Maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

F. Pozitif yükümlülükler

77. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı aynı zamanda Taraf Devletlere pozitif yükümlülükler getirir (*Öllinger / Avusturya*, 2006, § 35).⁶ Devletler, yalnızca barışçıl toplanma hakkına makul olmayan kısıtlamalar

⁶ Bkz. Bölüm I.D, *Guide on Article 11- Freedom of Assembly and Association*.

getirmekten kaçınmakla kalmamalı, aynı zamanda bu hakkı teminat altına almalıdır. Her ne kadar 11. Maddenin temel hedefi kamu yetkililerinin keyfi müdahalelerine karşı bireyin korunması olsa da (*Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 37; *Nemtsov / Rusya*, 2014, § 72), buna ek olarak bu hakların etkili biçimde kullanılmasını teminat altına alan pozitif yükümlülükler de bulunmaktadır (*Djavit An / Türkiye*, 2003, § 57; *Oya Ataman / Türkiye*, 2006, § 36; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013).

1. Katılımcıların şiddetten korunması

78. Yetkililer, yasal gösteriler söz konusu olduğunda, gösterilerin barışçıl biçimde yürütülmesi ve tüm yurttaşların güvenliğinin sağlanması için uygun tedbirler almakla görevlidir (*Oya Ataman / Türkiye*, 2006, § 35; *Makhmudov / Rusya*, 2007, §§ 63-65; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013). Ne var ki, bunu mutlak olarak teminat altına almaları gerekmez ve kullanılacak araçların seçimine dair geniş bir takdir yetkisine sahiplerdir (*Protopapa / Türkiye*, 2009, § 108). Bu alanda, Sözleşmenin 11. maddesi kapsamındaki yükümlülük elde edilen sonuçlara değil, alınan tedbirlere dair bir yükümlülüktür (*Giuliani ve Gaggio / İtalya* [BD], 2011, § 251; *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* [BD], 2015, § 159; *Plattform “Ärzte für das Leben” / Avusturya*, 1988, § 34; *Fáber / Macaristan*, 2012, § 39).

79. Göstericilerin niyetleri şiddet içermese de halka açık gösteriler, karşı göstericiler de barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmak istediklerinde, kamu düzenine karşı bir tehdit oluşturabilirler. Mahkeme bir karşı gösteri karşısında yasal gösteriyi koruma konusunda yetkililerin pozitif yükümlülüklerinin olduğunu belirtmiştir. Barışçıl toplanma özgürlüğünün gerçek ve etkili olması Devlet açısından yalnızca müdahale etmeme görevine indirgenemez (*Plattform “Ärzte für das Leben” / Avusturya*, 1988, § 34).

80. Bu bağlamda, Mahkeme, Taraf Devletlerin yasal gösterilerin barışçıl şekilde yapılmasını sağlayacak makul ve uygun tedbirleri alma görevi olduğunu açıklamıştır. Yetkililer, bir yürüyüşün katılımcılarına yönelik şiddet eylemlerini engellemek ya da en azından bunların boyutunu sınırlamak için yeterli tedbirleri almalıdır. Aksi takdirde, Devletler Madde 11 kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş olurlar (*The United Macedonian Organisation Ilinden ve Ivanov / Bulgaristan*, 2005, § 115).

81. Mahkeme ayrıca, Devletin birbirine karşı görüşleri savunan iki gösterici grubun toplanma özgürlüğü haklarını koruma konusunda pozitif yükümlülükleri olduğunu ve ilke olarak her iki gösterinin de gerçekleşmesini sağlayacak en az kısıtlayıcı yolu bulması gerektiğini belirtmiştir. Karşıt bir gösteriyle çatışma riskinin olması tek başına etkinliğin yasaklanması için yeterli değildir. Yetkililer, değerlendirmelerini yaparken, şiddet içeren çatışma tehdidini ortadan kaldıracak kaynakları değerlendirmek için çıkabilecek sorunların potansiyel büyüklükleri hakkında somut tahminler ortaya koymalıdır (*Fáber / Macaristan*, 2012, §§ 40 ve 43).

82. *Plattform “Ärzte für das Leben” / Avusturya* (1988) davasında, karşı göstericiler başvurucu derneğin toplanmasını ve yürüyüşünü engellemiştir. Mahkeme, iki karşı gösterinin yasaklandığını, çok sayıda polisin rota boyunca konuşlandırıldığını ve başvurucu rotayı değiştirmeyi kabul ettikten sonra bile polislerin başvurucu derneği korumayı reddetmediğini belirtmiştir. Mahkeme, yetkililerin makul ve uygun tedbirler alma konusunda başarısız olmadığı sonucuna varmıştır.

83. Bunların aksine, *Frumkin / Rusya* (2016) kararında, Mahkeme barışçıl bir gösterinin engellenmesinin, polisin toplanma öncesi düzenleyicilerle güvenilir bir iletişim kanalı kurmasını sağlayacak “basit ve belirgin adımlar” atmamasının bir sonucu olduğunu ve Sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

84. *Identoba ve Diğerleri / Gürcistan* (2015) kararında, yürüyüşü düzenleyenin polisi özellikle istismar ihtimali hakkında uyarılmış olması nedeniyle, Mahkeme kolluk yetkililerinin göstericileri şiddetten korumak üzere zorunlu bir pozitif yükümlülük altında olduklarını tespit etmiştir. Mahkeme, sadece sınırlı sayıda

polis görevlisinin olay yerinde olmasını ve bunların da sözlü saldırıların başlaması ile gerilimin fiziksel şiddete dönüşmesi söz konusu olduğunda kendilerini uzak tutmalarını dikkate almıştır. Bunun dışında, saldırgan karşı göstericilere odaklanarak barışçıl gösterinin devamına izin verilmesi yerine, gecikmiş polis müdahalesi bazı başvuruçuların toplantı yerini tahliyesine ve gözaltına alınmalarına yönlendirilmiştir. Mahkeme, yerel yetkililerin yürüyüş sırasında başvuruçuları tek tek kişilerin saldırılarından yeterli düzeyde koruyamadığı sonucuna varmıştır.

85. Benzer biçimde, *Promo Lex ve Diğerleri / Moldova* (2015) davasında, başvuruçular gösteri sırasında birden fazla kişinin saldırısına uğramıştır. Polis saldırıdan ancak bir buçuk saat sonra ortaya çıkmış ve halihazırda hareketsiz hale getirilmiş olan saldırganları gözaltına almıştır. Mahkeme, yetkililerin başvuruçuları saldırıdan korumak için uygun tedbirleri almadığı değerlendirmesini yapmıştır.

86. Son olarak, Mahkemenin siyasi, kültürel ya da başka türden herhangi bir etkinlik, toplantı ya da buluşmanın sorunsuz gerçekleşmesini teminat altına almak için gösterilerin yapıldığı yerlerde ilk yardım hizmetlerinin bulundurulması gibi önleyici güvenlik tedbirleri almanın önemini vurguladığına dikkat edilmelidir (*Oya Ataman / Türkiye*, 2006).

2. Soruşturma yapma konusunda usul yükümlülükleri

87. Mahkeme, bireylerin Madde 11'deki hakları engelleyecek biçimde hareket etmeleri halinde ulusal makamların söz konusu hakların hayata geçmesini etkileyen şiddet içerikli olayları soruşturma yükümlülüğü bulunduğunu açıklamıştır (*Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan*, 2005, § 43).

88. *Promo Lex ve Diğerleri / Moldova* (2015) davasında başvuruçular maskeli kişilerce saldırıya uğramış ve saldırının sivil giyimli polis memurları tarafından filme alındığını iddia etmiştir. Yetkililer bu kişilerin polis memuru olduğunu reddetmiş olsa da saldırganların kimliklerini bulmak üzere herhangi bir çaba sarf etmemiştir. Mahkeme buna ek olarak, nihayetinde altı saldırganın tamamının kimliği tespit edilmesine rağmen, bunlardan dördünün herhangi bir belirgin neden olmaksızın hüküm giymediğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, her ne kadar saldırganlardan biri saldırı için para aldığını belirtse de yetkililerin saldırının sponsorluğunu kimin yaptığını bulmaya dair çaba sarf ettiğini gösteren herhangi bir kanıtın bulunmadığını belirtmiştir. Mahkeme, Devletin Sözleşmenin 11. Maddesi kapsamındaki yükümlülüklerine uymadığı değerlendirmesini yapmıştır.

G. Ayrımcılık temelinde kısıtlamalar

89. Sözleşmede yer alan Madde 14⁷ hak ve özgürlüklerden cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin yararlanılmasını teminat altına alır. Ayrımcılıktan korunma protestolar bağlamında da dikkate alınmalıdır.

90. Örneğin, *Bączkowski ve Diğerleri / Polonya* (2007) davasında, başvuruçulara kendileri için önemli bir yıldönümünü anmak için Varşova'da eşcinseller dahil çeşitli azınlıklara karşı ayrımcılığa dikkat çekmeyi amaçlayan bir toplantı düzenlemeleri için izin verilmemiştir. Başvuruçulara izin verilmediğini belirten karar metninde ayrımcılığa işaret eden herhangi bir şey olmasa da aynı dönemde belediye başkanı eşcinselliğe karşı güçlü kişisel görüşlerini halka açıklamıştır. Mahkeme, "[belediye başkanının] görüşlerinin mevcut davadaki karar alma sürecini etkileyebileceği ve bunun sonucunda başvuruçuların toplanma özgürlüğü

⁷ Bkz. *Guide on Article 14 of the European Convention of Human Rights and on Article 1 of Protocol No 12 to the Convention- Prohibition of discrimination.*

hakkına ayrımcı bir biçimde tecavüz edebileceği makul olarak tahmin edilebilir” görüşündedir. Mahkeme, 11. Madde ile bağlantılı olarak 14. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

91. *Identoba ve Diğerleri / Gürcistan* (2015) kararında, Mahkeme, Devletin göstericileri homofobik şiddetten koruma ve etkili bir soruşturma yürütme konusunda başarısız olduğunu tespit etmiş ve 11. Madde ile bağlantılı olarak 14. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

II. İfade özgürlüğü (Madde 10)

Sözleşmenin 10. Maddesi

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğü ve haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

A. Uygulanabilirlik

92. Genel olarak, belli bir hareket ya da eylemin 10. Madde kapsamına girip girmediğine karar verirken Mahkeme, söz konusu hareket ya da eylemin doğasını, özellikle de nesnel bir açıdan neyi ifade ettiğini ve söz konusu eylemi ya da hareketi gerçekleştiren kişinin amaç ya da niyetini inceler (*Murat Vural / Türkiye*, 2014, § 54). Bu açıdan, 10. Madde yalnızca yaygın olarak benimsenen bilgi ve görüşleri değil, aynı zamanda pek çok kişinin saldırgan olarak değerlendirebileceği azınlıktaki bakış açılarını ve görüşleri de kapsar (*Bédat / İsviçre* [BD], 2016, § 48).

93. Protestolar, 10. Madde kapsamında görüşlerin ifade edilmesi anlamına gelir. *Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (1998) davasında, her ne kadar protestolar başvuruçuların onay vermediği şekilde bazı etkinliklerin fiziksel olarak engellenmesine dönüşmüş olsa da Mahkeme, bunların 10. Madde kapsamında görüşlerin ifade edilmesi olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

94. *Sinkova / Ukrayna* (2018) davasında, başvuruçusu sanatsal bir performans olarak değerlendirdiği (bir anıt üzerinde yumurta pişirme) eylemi gerçekleştirmiş, bu eylemi filme çekti, tutumunu açıklayan bir bildiri hazırlamış ve videoyu bu bildiri ile birlikte internet üzerinden yayımlamıştır. Mahkeme başvuruçusunun eyleminin belirli Devlet politikalarına karşı bir protesto olduğunu ve Sözleşmenin 10. Maddesi kapsamına girdiğini değerlendirmiştir.

95. 10. Madde sadece bilginin içeriği için değil aynı zamanda iletim ya da alım yolları için de geçerlidir. Bu yollar üzerine getirilen her türlü kısıtlama zorunlu olarak bilgi alma ve verme hakkına müdahale anlamındadır (*Autronic A.G. / İsviçre*, 1990, § 47; *Ahmet Yıldırım / Türkiye*, 2012, § 50).

96. Bu yüzden, bu bağlamda, Mahkeme ifade özgürlüğünün hayata geçmesinde internetin önemini de tanımıştır. *Times Newspapers Ltd / Birleşik Krallık* (no. 1 ve 2, 2009, § 27) kararında, Mahkeme, erişilebilirliği ve büyük miktarlarda bilgi depolama ve iletme kapasitesi açısından, internetin kamunun haberlere erişimini artırma ve genel anlamıyla bilginin yayılmasını kolaylaştırma konularında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. İnternet üzerinde kullanıcılar tarafından geliştirilen dışavurumsal etkinlikler, ifade özgürlüğünün kullanılması açısından internetin benzersiz bir platform sunduğunu göstermektedir (Bkz. ayrıca *Delfi AS / Estonya* [BD], 2015, § 110).

97. Son olarak, Bölüm I.A.'da halihazırda açıklandığı üzere, halka açık toplantılarla ilgili davalarda, Sözleşmenin 10. ve 11. Maddeleri tarafından korunan özgürlükler arasında yakın bir bağlantı bulunduğuna dikkat edilmelidir.

B. Müdahale biçimleri

98. Mahkeme içtihadına göre, ifade özgürlüğünü kısıtlamak üzere yetkililer tarafından alınan her türlü tedbir, Sözleşmedeki Madde 10 § 2 kapsamında söz konusu özgürlüğe bir müdahale anlamına gelebilir. Mahkeme bu durumu her dava için ayrıca değerlendirir. Aşağıda belirtilen müdahale biçimleri kitlesele protestolar bağlamında en yaygın olanlardır.

1. İnternet kullanımının engellenmesi

99. Mahkeme, basılan içeriğin yasadışı olduğu iddiasına dayandırılan bir engelleme tedbirinin bir ön kısıtlama olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme her ne kadar yayınlar üzerindeki ön kısıtlamaların her koşulda 10. Madde ile yasaklanmadığını birden fazla davada ortaya koymuş olsa da bunlar, olası istismaların önüne geçmek için, hem yasaklamaların kapsamı üzerinde sıkı bir denetim hem de etkili bir yargı denetimi sağlayan bir hukuki çerçevenin parçası olmalıdır. İnternet kullanıcılarının haklarını büyük ölçüde kısıtlayarak ve önemli bir ikincil etki yaratarak çok miktarda bilgiyi erişilmez kılan toptancı engellemeler, 10. Madde kapsamında kabul edilemez (*Ahmet Yıldırım / Türkiye*, 2012, § 64).

100. *Kablis / Rusya* (2019) kararında, Mahkeme, yeri kent yönetimince onaylanmayan halka açık bir etkinliğe çağrı içerdikleri gerekçesi ile başvurunun blogundaki üç yazının ve sosyal ağ hesabının engellenmesini, başvurunun ifade özgürlüğü hakkına müdahale olarak değerlendirmiştir. Mahkeme açısından, başvurunun yeni bir sosyal ağ hesabı açabilmesinin veya blogunda yeni yazılar yayımlayabilmesinin bu tespit etkisi olmamıştır.

2. Medya içeriğine müdahale

101. Mahkeme, halka açık gösterilerin ele alınmasında ve asayişin sağlanmasında yetkililerin tutumu ile ilgili bilgi sağlama konusunda medyanın önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Mahkeme içtihadına göre, medya temsilcilerinin “bekçi köpeği” rolü bu tür bağlamlarda özellikle önem taşımaktadır; çünkü varlıkları, protestocuları kontrol etmek ya da dağıtmak veya kamu düzenini korumak için kullanılan yöntemler dahil büyük toplantılarda kolluk hizmetlerini yerine getirmek söz konusu olduğunda, göstericilere ve genel olarak kamuoyuna karşı davranışları konusunda yetkililerin hesap verebilir olmasını sağlayacak bir teminattır (*Pentikäinen / Finlandiya* [BD], 2015, § 89). Bu nedenle, gazetecilerin işlerini yapmalarını engelleyen kamusal tedbirler Madde 10 kapsamında sorun yaratabilir (*Gsell / İsviçre*, 2009, § 49 ve devamı; *Najafli / Azerbaycan*, 2012, § 68).

102. Örneğin, bir gösteri sırasında bir medya fotoğrafçısının yakalanarak gözaltına alınması ve ardından polise mukavemetten hüküm giymesi ile ilgili olan *Pentikäinen / Finlandiya* ([BD], 2015) davasında, Mahkeme, uygulanan tedbirler başvuruçuyu bir gazeteci olarak hedef almamasına ve polisin dağılma

talimatlarına uymamasının bir sonucu olmasına rağmen, gazetecilik görevinin yerine getirilmesinin olumsuz biçimde etkilendiğini tespit etmiştir. Bu nedenle, Mahkeme başvuruçunun ifade özgürlüğüne “müdahale olduğunu” tespit etmiştir.

103. *Butkevich/ Rusya* (2018) davasında başvuruçunun, bir gösteri sırasında polis talimatlarına uymaması nedeniyle hüküm giyen ve bu nedenle iki gün gözaltında tutulan bir Ukrayna televizyon kanalı muhabiridir. Başvuruçunun, gösterinin fotoğraflarını çekmeye ve böylece fotoğrafları işleyerek yayın için hazırlayacağı bilgileri toplamaya çalışıyordu. Mahkeme, bilgi toplamanın muhabirlikte gerekli ve önemli bir hazırlık adımı olmasının yanı sıra basın özgürlüğünün ayrılmaz ve koruma altındaki bir unsuru olması nedeniyle, yetkililerin başvuruçuyu alkoymasını, gözaltına almasını ve kovuşturmasını 10. Madde kapsamında bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

104. *Najafli / Azerbaycan* (2012) davası, izinsiz bir gösterinin haberini yaparken polis tarafından darp edilen bir gazeteci ile ilgilidir. Mahkeme, mesleki görevlerini icra eden gazetecilerin Devlet görevlileri tarafından fiziksel kötü muamele görmesinin, bilgi alma ve verme haklarının kullanılmasını ciddi derecede engellediğini tespit etmiştir. Başvuruçunun gazetecilik faaliyetine müdahale etme konusunda gerçek bir niyet olup olmadığına bakılmaksızın, kendisinin görev başında bir gazeteci olduğunu anlatmak için açıkça çaba göstermesine rağmen başvuruçuya karşı gereksiz ve aşırı güç kullanılmıştır. Bu nedenle, Mahkeme, başvuruçunun haklarına Sözleşmenin 10. Maddesi kapsamında müdahale edildiği sonucuna varmıştır.

3. Protestolar sırasında atılan sloganlar ve yapılan konuşmalara yönelik yaptırımlar

105. Mahkemenin içtihadına göre, protestolar sırasında farklı ifade biçimlerine uygulanan yaptırımlar Sözleşmenin 10. Maddesine müdahale olarak değerlendirilir.

106. Örneğin, *Gül ve Diğerleri / Türkiye* (2010, § 35) kararında, Mahkeme başvuruçuların silahlı bir yasadışı örgüt lehine slogan attıkları için hüküm giymelerinin Madde 10 kapsamındaki haklarına müdahale olduğunu tespit etmiştir (ayrıca bkz. *Yılmaz ve Kılıç / Türkiye*, 2008).

107. Benzer şekilde, *Feridun Yazar / Türkiye* (2004) davasında, başvuruçular, yetkililerin yasadışı silahlı bir örgüte destek verdiğini iddia ettiği bir siyasi partinin olağanüstü kongresinde yaptıkları konuşmalar nedeniyle mahkum edilmiştir. Mahkumiyetleri, Sözleşmenin 10. Maddesi kapsamında ifade özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirilmiştir.

C. Kanunilik

108. 10. Madde kapsamındaki ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahale, her şeyden önce “yasayla öngörülebilir” olmalıdır.

109. Bu konuda, Mahkeme, 10. Maddenin ikinci paragrafındaki “yasayla öngörülebilir” ifadesinin söz konusu tedbirin sadece iç hukukta kanuni bir dayanağının bulunmasını gerektirmekle kalmadığını, aynı zamanda söz konusu kanunun kişi tarafından erişilebilir ve etkileri açısından öngörülebilir bir niteliğinin bulunmasına gönderme yaptığını belirtmiştir. “Kanunun niteliği” kavramı, öngörülebilirlik testinin doğal bir sonucu olarak, kanunun hukukun üstünlüğü ile uyumlu olmasını ve böylelikle iç hukukta kamu yetkililerinin keyfi müdahalelerine karşı yeterli korumayı sağlamasını gerektirir (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt / Macaristan* [BD], 2020, § 93).

110. *Kablis / Rusya* (2019, § 93) kararında, Mahkeme, Bilgi Edinme Kanunu’nun ilgili kısmında geçen “belirlenen usuller ihlal edilerek düzenlenen halka açık etkinlikler” ifadesinin, kanunilik gereğini sağlama açısından çok geniş ve belirsiz bir ifade olduğunu tespit etmiştir. Çünkü ne kadar küçük veya zararsız olursa

olsun, halka açık etkinliklerin gerçekleştirilmesinde usule uyulmaması Başsavcının söz konusu etkinliğe katılım çağrısında bulunan internet yazılarına erişimi engellemesi için yeterli olabilir.

111. Bundan farklı olarak, *Murat Vural / Türkiye* (2014, §§ 31 ve 60) davasında, başvuru, ülkenin kurucusu Atatürk'ün heykelleri üzerine boya döktüğü için mahkum edilmiştir. Mahkeme, Türkiye'deki Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'a atıfta bulunarak, kanunun yeterince açık olduğunu ve öngörülebilirlik gereklerini karşıladığını belirtmiştir.

112. Halktan kişilerin bir toplantıya erişimine yönelik genel bir yasak gazetecileri de etkileyebilir. İzinsiz gösteri ve kargaşanın planlandığı bilgisinin polise ulaşmasının ardından alınan çeşitli güvenlik tedbirleri nedeniyle, polisin bir gazeteci olan başvurucuya Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu (WEF) yıllık toplantısına giriş izni vermediği *Gsell / İsviçre* (2009) davasında, Mahkeme, uygulanan yasağın hiçbir açık hukuki temelini bulunmadığına ve bu nedenle de Madde 10 § 2 kapsamındaki kanunilik koşuluna aykırı olduğuna karar vermiştir.

113. *Ibrahimov ve Mammadov / Azerbaycan** (2020, §§ 170-174) kararında, Mahkeme başvuruların resmi olarak uyuşturucu ile ilgili suçlardan yakalanmalarının ve tutuklu yargılanmalarının, gerçekte ülkenin eski Devlet başkanının heykeli üzerine spreyle grafiti yapmalarını cezalandırmayı amaçladığını tespit etmiş ve bunu 10. Madde kapsamında siyasi ifade biçimi olarak korunan davranış ve sözlü ifadenin bir birleşimi olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, böylelikle, yetkililerin bu türden gizli niyetlerle yaptıklarının başvuruların iade özgürlüğüne müdahale anlamına geldiğini ve buna benzer müdahalelerin kanunsuz, ileri derecede keyfi ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile uyumsuz olduğunu belirtmiştir.

D. Meşru Amaç

114. Mahkeme, ifade özgürlüğünün, 10. Maddede belirtildiği gibi, istisnalara tabi olduğunu ancak bu istisnaların katı bir şekilde yorumlanması ve herhangi bir kısıtlama durumunun ikna edici bir şekilde ortaya konulması gerektiğini ifade eder. 10. Maddenin ikinci fıkrasındaki anlamıyla “gerekli” sıfatı “zorunlu bir toplumsal ihtiyacın” mevcudiyetini ima eder. Taraf Devletler böyle bir ihtiyacın mevcut olup olmadığını değerlendirirken belli bir takdir yetkisine sahiptirler. Ancak bu yetki, hem hukuku hem de bağımsız mahkemelerce verilmiş olsalar dahi bu hukuka dayanan kararları kapsayan, Avrupa ölçeğinde bir denetimle yakın ilişkilidir. Dolayısıyla Mahkeme, bir “kısıtlamanın” 10. Maddeyle korunan ifade özgürlüğüyle bağdaşabilir olup olmadığına ilişkin nihai kararı vermeye yetkilidir. (*Magyar Helsinki Bizottság / Macaristan* [BD], 2016, § 187; *Kablis / Rusya*, 2019, § 82).

115. Sözleşmedeki Madde 10 § 2, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların gerekçelendirilebileceği dokuz meşru amacı listeler: ulusal güvenliğin korunması, toprak bütünlüğünün korunması, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğin korunması, ahlakın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi ve yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması. Kitlesele protestolar bağlamında ilgili olabilecek meşru amaçlar aşağıda ele alınmıştır.

1. Ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi

116. Mahkeme genel olarak Sözleşmenin 10 § 2 Maddesi altında, siyasi demeç ya da kamu çıkarını ilgilendiren mevzuların tartışılmasına yönelik kısıtlamalara dar bir alan bırakıldığını kabul eder. Açıklanan görüşlerin şiddeti tahrik etmediği durumlarda – diğer bir deyişle şiddet eylemlerini veya kanlı bir hesaplaşmayı savunmaya başvurmadığı, taraftarlarının hedeflerine ulaşmak için terör suçlarını haklı göstermediği ya da belirli kişilere yönelik akıl dışı ve köklü bir nefreti dile getirerek olası bir şiddeti teşvik ettiği şeklinde yorumlanmadığında – Taraf Devletler, Madde 10 § 2'de düzenlenen amaçlara, yani toprak

bütünlüğü ve ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesine dayanarak bile, halkın bu görüşlerden haberdar olma hakkını kısıtlamamalıdır (*Dilipak / Türkiye*, 2015, § 62).

117. Ancak *Yılmaz ve Kılıç / Türkiye* (2008) kararında Mahkeme, gösteri sırasında yasadışı silahlı bir grubu desteklemek için atılan bazı sloganların bilhassa şiddet çağrışımları yaratması nedeniyle, yetkili makamın ulusal güvenliği koruma ve kamu düzeninin sağlanması meşru amacını gözettiği hükmüne varmıştır.

118. Benzer bir şekilde, *Gül ve Diğerleri / Türkiye* (2010) 'de, başvuruçular şiddet içeren bir tonda slogan atmıştır. Her ne kadar Mahkeme, başvuruçuların şiddeti savunmadığını dikkate alsada müdahalenin ulusal güvenlik ve kamu düzeninin korunması meşru amacını gözettiğine karar vermiştir.

119. *Feridun Yazar / Türkiye* (2004) kararında bir toplantı esnasında yaptıkları halka açık konuşmada yasadışı silahlı bir örgüte destek açıkladıkları ileri sürülen başvuruçuların mahkumiyetinde toprak bütünlüğünün korunması meşru amacının gözetildiği sonucuna varılmıştır.

120. Mahkeme, kamu düzeninin sağlanması meşru amacıyla ilgili olarak, Madde 10 § 2'nin İngilizce metninde kullanılan kelimelerin Fransızca metninden daha dar bir anlamı olduğuna işaret eder. Bununla birlikte, Mahkemeye göre, Madde 10 § 2'nin İngilizce ve Fransızca metinlerindeki "the prevention of disorder" ve "la défense de l'ordre" ifadeleri, daha az geniş anlama sahip oldukları kabul edilerek okunduklarında en iyi şekilde bağdaştırılabilir (*Perinçek / Switzerland*, 2013, §§ 146-151).

2. Başkalarının şöhret ve haklarının korunması

121. *Mătăşaru / Moldova Cumhuriyeti* (2019) davasında başvuruçular, Başsavcılık üzerindeki siyasi denetim ve yolsuzluğa dikkat çekmesi amaçlanan müstehcen heykellerle Başsavcılık önünde gösteri yaptığı için hüküm giymiştir. Yerel mahkemeler başvuruçuların eylemlerini, hedef aldığı kıdemli siyasetçiler ve savcılar yönünden "ahlaka aykırı" ve hakaret edici bulmuştur. Mahkeme, söz konusu müdahalenin başkalarının şöhretinin korunması meşru amacını taşıdığını kabul etmiştir.

122. *Mariya Alekhina ve Diğerleri / Rusya* (2018) davasında, Rus feminist punk grubu üyeleri bir katedralin mihrabında şarkı söyleme girişiminde bulunmuşlardır. Her ne kadar o esnada dini tören gerçekleşmiyor olsa da belli bir sayıda kişi katedralin içindedir. Performans, korumalar tarafından grup katedralden çıkarılana kadar, bir dakikanın biraz üzerinde sürmüştür. Mahkeme, müdahalenin başkalarının haklarının korunması meşru amacını gözettiğine hükmetmiştir.

3. Ahlakın korunması

123. *Bayev / Rusya* (2017, §§ 66-69) davasında, yetkili makam durağan LGBT gösterilerini "ahlakın korunması" amacına dayanarak kısıtlamıştır. Mahkeme, Madde 10 § 2'nin böyle bir ayrımcı amacı ileri sürmeye hizmet etmediğini ve söz konusu tedbirlerin reşit olmayanlar arasında büyük olasılıkla damgalama ve önyargıyı güçlendireceğini ve homofobiyi teşvik edeceğini belirtmiştir.

E. Demokratik bir toplumda gereklilik

124. Mahkemenin içtihadına göre, Madde 10 § 2'nin anlamı dahilinde "gerekli" sıfatı "zorunlu bir toplumsal ihtiyacın" mevcudiyetini ima eder (*Pentikäinen / Finlandiya* [BD], 2015, § 87). Bu bağlamda, Devletler, özellikle yasal faaliyetlerin barışçıl bir şekilde gerçekleşebilmesini güvence altına almak için kullanılabilir makul ve uygun araçların seçimiyle alakalı olarak, ifade özgürlüğünün kullanılmasına yönelik bir müdahalenin gerekli olup olmadığını ve ne ölçüde gerekli olduğunu değerlendirirken belirli bir takdir yetkisinden yararlanırlar (*Chorherr / Avusturya*, 1993, § 31). Bu takdir, herhangi bir müdahalenin,

ifade özgürlüğünün önemine gereken saygıyı gözetemeyen meşru amaçla orantılı olup olmadığını tespit etmekle yetkili olan Mahkemenin denetimiyle bir arada gider (*Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 1998, § 101).

125. Örneğin bir av partisinin silahlı bir üyesinin ateş açmasını fiziken engellemek için önünde protesto amaçlı yürüyen başvuru ile inşaat çalışmalarını protesto etmek için iş makinasının önünde duran başvuru eylemleri ilgili olan *Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (1998) davasında Mahkeme, bu tarz protesto faaliyetlerinin kamu düzeninin bozulması tehlikesi ve risklerini içerdiğini dikkate almış ve polis protestocuları gözaltı alma ve mahkemeye çıkarmak üzere tutuklama eylemlerinin ve protestocuların şartlı tahliye edilmeyi reddetmeleri üzerine aldıkları hapis cezasının orantılı olduğuna karar vermiştir.

126. Buna karşılık *Mariya Alekhina ve Diğerleri / Rusya* (2018) davasında Mahkeme, başvuru bir katedralin mihrabında feminist bir şarkı söyleme girişiminin ne şiddet unsuru içerdiği ne de inananlara yönelik şiddet, nefret ya da hoşgörüsüzlüğü teşvik ettiği ya da savunduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, yerel mahkemelerin cezai hükmü ve alışılmadık biçimde ağır iki yıllık hapis cezasını haklı göstermek için uygun ve yeterli gerekçe ileri süremediklerini dikkate almış ve dolayısıyla yaptırımların gözetilen meşru amaç ile orantılı olmadığına ve Sözleşmenin 10. Maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

127. İfadenin içeriğinin şiddet tonu barındırdığı davalarda Mahkeme, açık ve yakın bir tehlike belirtisinin varlığını araştırmıştır. *Gül ve Diğerleri/Türkiye* (2010) davasında Mahkeme, yasal gösteriler esnasında atılan ve iyi bilinen klişeleşmiş siyasi sloganların şiddete ya da başkaldırıya çağrı olarak yorumlanamayacağını dikkate almıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, bu tür sloganların atılmasının başvurucuya yönelik uzun süreli kovuşturmayı haklı göstermeyeceğini tespit etmiştir.

128. *Yılmaz ve Kılıç / Türkiye* (2008) davasında, benzer şekilde bir gösteri esnasında şiddet çağrışımlı sloganlar atılmıştı ancak bu sloganların başvuru tarafından atıldığı tespit edilememiştir. Mahkeme, her ne kadar o dönem ülkede hüküm süren bilhassa gergin siyasi iklimde kamu düzeninin sağlanması için ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin hukuka uygun olduğu kararına varsa da başvuru dördü yıl hapis cezasına çarptırılmasını açıkça orantısız bulmuştur.

129. *Feridun Yazar / Türkiye* (2004) davasında Mahkeme, üç başvuru için, siyasetçi sıfatlarıyla kendilerini ifade ettikleri ancak şiddet kullanımını, silahlı direnişi ya da ayaklanmayı teşvik etmedikleri gözleminde bulunmuştur. Bu nedenle, başvuru ifade özgürlüğüne haksız bir müdahale yapılmıştır. Son başvuru için Mahkeme, konuşmasında kullandığı ifadelerin başvuru ayrılıkçı amaçlar için güç kullanımıyla ilgili pozisyonuna dair şüphe uyandırdığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, para cezasının “zorunlu bir toplumsal ihtiyacı” karşılayacağı makul sayılabilir. Bununla birlikte, Mahkeme verilen cezaların niteliği ve ağırlığının gerçekleştirilmek istenen amaçla orantılı olmadığı sonucuna varmıştır.

130. *Elvira Dmitriyeva / Rusya* (2019) davasında başvuru, yetkililer tarafından onaylanmamış bir mekânda düzenlenecek bir etkinliğe katılım için sosyal medyada çağrı yapmıştır. Mahkeme halka açık etkinlikler gerçekleştirilmesine ilişkin usullerin ihlal edilmesinin önemsiz olduğunu, kamu düzenini bozmaya ya da suç işlenmesine yönelik herhangi bir risk oluşturmadığını ve kamu güvenliğine ya da başkalarının haklarına zarar verme potansiyeline sahip olmadığını göz önünde bulundurarak, başvuru mahkumiyetini Sözleşmedeki Madde 10 § 2 anlamında haklı bulmamıştır.

131. Siyasal ve sanatsal mahiyette bir ifade oluşturan heykellerin kamusal bir alana yerleştirilmesiyle ilgili olan *Mătăşaru / Moldova Cumhuriyeti* (2019) davasında Mahkeme, başvurucuya uygulanan yaptırımın farklı çıkarlar – yani başvuru ifade özgürlüğü hakkına karşı hakarete uğrayan kişilerin haysiyet hakkı – arasındaki dengeyi yeniden kurmak için gerekli olanın ötesine geçip geçmediğine bakmıştır. Değerlendirmesini yaparken Mahkeme, başkalarının üzerinde oluşabilecek, ifade özgürlüklerini kullanırken cesaretlerini kırabilecek bir caydırıcı etki riskini de dikkate almıştır.

132. Son olarak protestoları haber yapan gazetecilik faaliyetleriyle ilgili, *Pentikäinen / Finlandiya* ([BD], 2015) davasında, bir gösteri sırasında bir gazetecinin yakalanması hususunda Mahkeme, başvuruçunun gösteri sırasında ya da sonrasında gazeteci olarak görevini gerçekleştirmekten dolayı alıkonulmadığına işaret etmiştir. Başvuruçucu bilhassa, gazeteci olarak görevini yaptığı için değil, gösteri alanının terk edilmesine ilişkin polis talimatlarına uymayı reddettiği için yakalanmıştır. Ekipmanlarına el konulmamış ve herhangi bir yaptırıma uğramamıştır. Mahkeme, yerel makamların kararlarını uygun ve yeterli nedenlere dayandırdıkları, söz konusu çakışan çıkarlar arasında adil bir denge gözettileri ve basını gösterilerle ilgili haber yapmaktan kasten alıkoymadıkları ya da engel olmadıkları sonucuna varmıştır. Bu nedenle, Sözleşmenin 10. Maddesi ihlal edilmemiştir.

III. Yaşam hakkı (Madde 2)

Sözleşmenin 2. Maddesi

“1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.”

133. Sözleşmenin 2. Maddesi esasa ilişkin iki yükümlülük içerir: yaşam hakkının yasayla korunması genel yükümlülüğü ile istisnalarla sınırlı, yaşama kasten son verme yasağı. Madde 2, ayrıca, esas yönünün ihlal edildiği iddialarına yönelik etkin bir soruşturmanın yürütülmesine ilişkin usul bakımından bir yükümlülük de içerir.⁸ Mahkeme kitlesele protestolar bağlamında da bu yükümlülükler uygunluğu incelemiştir.

A. Esas yönü⁹

134. *Giuliani ve Gaggio / İtalya* ([BD], 2011) davasında Mahkeme, bir kitlesele protesto bağlamında başvuruçuların kolluk güçlerinin aracına yönelik başlattığı yasa dışı ve şiddet içeren saldırıyı incelemiştir. Deliller, ateş açan polis memurunun mağdur yangın tüpünü alıp göğüs hizasına kaldırmadan önce sözlü uyarıda bulunduğunu göstermiştir, ki Mahkeme mağdurun bu davranışının araca saldırı niyeti olarak yorumlanabileceğini değerlendirmiştir. Mahkeme, polis memurunun kendi hayatı ile meslektaşlarının hayatının tehlikede olduğuna gerçekten inandığını kabul etmiş ve bunun Madde 2 § 2 (a) kapsamında “bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması” açısından öldürücü güç kullanımının gerekçesi

⁸ Bkz. *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights: Right to life*.

⁹ Bkz. Bölüm II ve III *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights: Right to life*.

olabileceğini belirtmiştir. Mahkeme Sözleşmenin 2. Maddesinin esasa yönünden ihlal edilmediğine hükmetmiştir.

135. Buna karşın, *Güleç / Türkiye* (1998, § 71) davasında Mahkeme, başvuruçunun oğlunun bir gösteri sırasında makineli tüfekle öldürüldüğü durumu ele almıştır. Mahkeme, Madde 2 kapsamında güç kullanımı gerekçelendirilebilecek olmasına rağmen, hatta güç kullanımının haklı olduğu durumlarda dahi, amaç ve araçlar (yani, konuşlandırılan silah türleri) arasında denge kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, hali hazırdaki davada olduğu gibi, Devlet temsilcilerinin sadece öldürücü silahlarla donatılmalarının akıl dışı ve kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.¹⁰

136. Benzer şekilde *Şimşek ve Diğerleri/Türkiye* (2005, §§ 104-133) davasında Mahkeme, polis memurlarının öncelikle göz yaşartıcı gaz, tazyikli su ya da plastik mermi gibi daha az hayati tehlike yaratan yöntemlere başvurmadan göstericilere doğrudan ateş açmalarının, 2. Maddenin esas yönünden ihlali olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca, *Nagmetov / Rusya* ([BD], 2017, § 45) kararında, bir kişinin doğrudan hedef alınarak atılan göz yaşartıcı gaz bombasıyla öldürülmesi, 2. Maddenin ihlaline yol açmıştır (ayrıca bkz. *Ataykaya / Türkiye*, 2014).

137. 2. Madde protestoya katılanların yaşam hakkını protesto bittikten sonra bile korumaya devam eder. *Gülşenoğlu / Türkiye* (2007) davasında Mahkeme, bir protestocuğunun polis karakoluna götürüldükten sonra kendisini gözaltına alan polis memuru tarafından kafasının arkasından vurularak öldürülmesinden dolayı 2. Madde ihlali bulmuştur.

138. *Isaak / Türkiye* (2008, §§ 110-115) davasında, maktul, bir gösteriye katılmış ve tampon bölgede izole halde ve silahsızken beşi üniformalı polis memuru, 15-20 kişilik bir grup tarafından öldüresiye dövülmüştür. Maktul izole edilmiş bir gösterici olduğu ve saldırı sırasında silahsız olduğu için Mahkeme, güç kullanımının “kesinlikle gerekli” olmadığına ve gözetilen amaçla açıkça orantısız olduğuna hükmetmiştir.

139. Mahkeme ayrıca, gösterileri kenardan takip eden kişilere aşırı güç kullanıldığı durumlarda da 2. Madde ihlali tespit etmiştir. *Andreou / Türkiye* (2009) davasında başvuruçucu göstericilerle silahlı güçler arasındaki şiddetli çatışmada, hayati tehlike sonucu doğuracak şekilde mermi ile vurulmuştur. Mahkeme göstericilerin sopa ve demir çubuk taşımaları ve polise taş atmalarına rağmen, o şekilde ateş açmanın göstericiler ve kenarda duran kişilerde ciddi yaralanmalara yol açabileceğine dikkat çekmiştir. Mahkeme, ayrıca, görgü tanıklarının açılan ateşin tamamen haksız olduğu ve hatta öncesinde uyarı atışı yapılmadığına dair ifadelerine de önem vermiştir. Buna ek olarak Mahkeme, başvuruçucu silah taşımadığı ya da şiddet içeren davranışları olmadığı için başvuruçunun vurulmasının “bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması” ya da “kesinlikle gerekli” olarak gerekçelendirilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşmenin 2. Maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

B. Usul yönü¹¹

140. *Şimşek ve Diğerleri / Türkiye* (2005) davasında, başvuruçuların yakınları bir gösteri esnasında polis tarafından öldürülmüştür. Mahkeme, yetkili makamların ölümle sonuçlanan durum ve koşullara yönelik hızlı ve yeterli bir soruşturma yürütmede başarısız kaldığı ve yerel mahkemelerin hiçbir aşamada yetkililerin operasyon yürütülmesindeki kusurları ile göstericileri dağıtırken orantılı güç kullanımını

¹⁰ Ayrıca bkz. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Ağustos 2019), *United Nations Human Rights Guidance on Less-Lethal Weapons in Law Enforcement*, § 1.1.

¹¹ Bkz. Bölüm IV *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights: Right to life*.

güvence altına almadaki yetersizliklerine dair genel sorumluluklarını incelemeyeği sonucuna varmıştır. Benzer şekilde, *Nagmetov / Rusya* (BD, 2017) davasında Mahkeme, yetkililerin ateş eden kişinin kimliğinin tespit edilmesi ve diğere ilgili koşulların saptanmasına destek sunabilecek makul ve gerçekçi tedbirlerin tümüne başvurma konusunda yetersiz kalmalarından dolayı usul yönünden ihlal kararı vermiştir.

141. *Gülşenoğlu / Türkiye* (2007) davasında, başvuruçunun abisini bir gösteride gözaltına aldıktan sonra vuran polis memuru, birinci derece mahkemesi tarafından cinayetten suçlu bulunmuş ve iki kez yirmi yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bununla birlikte, karar, usul yönünden kusur ve eksikliklere istinaden Yargıtay tarafından bozulmuştur. Mahkeme, usule ilişkin bu müdahalenin ne hızlı ne de etkin olduğu kanaatinde dir.

142. Hükümet karşıtı gösterilerin şiddet yoluyla bastırılmasına ilişkin *Association “21 December 1989” ve Diğere leri / Romanya* (2011) davasında Mahkeme, mağdurun ailesinin bağımsız bir mahkeme önünde yargılamaya erişimlerinin olmamasına dayanarak Madde 2'nin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, sayısız taleplerine rağmen, başvuruçuların soruşturmaya ilişkin bilgiden tamamen yoksun bırakılmalarının mazur görülemeyeceğine dikkat çekmiştir.

143. Mahkeme ayrıca, öldürme olayının üzerinden uzun süre geçmesine rağmen, sorumluların kimliklerinin tespit edilip mahkemeye çıkarılmadığı durumlarda da 2. Maddenin ihlaline karar vermiştir. *Isaak / Türkiye* (2008) davasında 11 yıl geçmişti; *Pastor ve Jiclete / Romanya* (2011) davasında ceza soruşturmasının açılması 16 yıldan fazla sürmüştü ve Sözleşme Romanya'da 11 yıldan uzun süredir yürürlükteydi; ve *Elena Apostol ve Diğere leri / Romanya* (2016) ile *Ecaterina Mirea ve Diğere leri / Romanya* (2016) davalarında ise olayın üzerinden 20 yıl geçmişti.

IV. İşkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı (Madde 3)

Sözleşmenin 3. Maddesi

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

A. Uygulanabilirlik

144. Mahkemenin içtihadına göre, 3. Madde mutlak bir haktır. Diğere bir deyişle, savaş ya da diğere olağanüstü dönemlerde askıya alınamaz ve mutlak koşullarda tanımlanmıştır. 3. Madde çerçevesinde kötü muamele, kamu yararı için dahi olsa, hiçbir zaman izin verilmez. Terör ya da organize suçla mücadele veya bir kişinin hayatını kurtarmak gibi zorunluluklar, Devletin 3. Maddeyi ihlal edebilecek eylemlerine gerekçe gösterilemez (*Gäfgen / Almanya* [BD], 2010, § 176).

145. Mahkemeye göre, kötü muamelenin 3. Madde kapsamına girebilmesi için asgari bir şiddet düzeyine erişmesi gerekir (*Bouyid / Belçika* [BD], 2015, § 86). Değerlendirme vakanın koşullarının tümüne bağlıdır, örneğin:

- muamelenin süresi, fiziksel ya da ruhsal etkileri, bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu (*Jalloh / Almanya* [BD], 2006, § 67; *Svinarenko ve Slyadnev / Rusya* [BD], 2014, § 114);
- kötü muamelenin amacı (*Gäfgen / Almanya*, [BD], 2010, § 88);

- mağduru aşğılama veya küçük düşürme kastının yokluğunda 3. Madde ihlali kesin olarak ortadan kalkmasa da, ardındaki kasıt ya da saik, (*V. / Birleşik Krallık* [BD], 1999, § 71);
- yüksek tansiyonlu ortam ya da duygular gibi, kötü muameleye maruz kalınan bağlam, (*Selmouni / Fransa* [BD], 1999, § 104).

146. Kötü muamele böylesine bir asgari düzeye ulaştığında çoğu zaman basit yaralama ya da yoğun fiziksel veya manevi acı içerir. Bununla beraber, bu unsurların yokluğunda dahi, muamelenin bir kişiyi aşğıladığı ya da küçük düşürdüğü, insan onuruna saygı göstermediği veya insan onurunu ortadan kaldırmaya çalıştığı ya da kişinin ahlaki ve fiziksel direncini kırabilecek korku, ıstırap ya da değersizlik duygularını uyandırdığı durumlarda, muamele aşğılayıcı olarak nitelendirilebilir ve de 3. Maddede düzenlenen yasak kapsamına girebilir. Böyle bir değerlendirme özeldir. Başkalarının gözünde olmasa bile mağdurun kendi gözünde aşğılanması yeterli kabul edilebilir (*Bouyid / Belçika* [BD], 2015, § 87).

147. Mahkeme, önceden tasarlanan, aralıksız olarak saatlerce uygulanan ve basit yaralama ya da ağır fiziksel veya manevi ıstırapa yol açan muameleyi kendi içtihadında “insanlık dışı” olarak değerlendirmiştir (*Labita / İtalya* ([BD], 2000, § 120; *Ramirez Sanchez / Fransa* [BD], 2006, § 118). Mağdurları aşğılanmış ya da küçük düşürülmüş hissettiren korku, ıstırap ya da değersizlik duyguları uyandıran ve muhtemelen onların ahlaki ve fiziksel dirençlerini kıran ya da mağduru kendi iradesi ya da vicdanına karşı davranmaya zorlayan muamele ise “aşğılayıcı” olarak kabul edilmiştir (*Jalloh / Almanya* [BD], 2006, § 68).

148. *Gäfgen / Almanya* (BD, 2010, § 90) kararında Mahkeme, kötü muameleyi işkence olarak sınıflandırırken çok ağır ve dayanılmaz bir acıya neden olan kasıtlı insanlık dışı muameleyi ayrı bir kusur ile ilişkilendirir (*Selmouni / Fransa* [BD], § 96). Ciddiyete ek olarak, işkencenin amacı, diğerlerinin yanında, bilgi edinmek, cezalandırmak ya da mağduru korkutmak için kasıtlı bir şekilde ağır acı ya da ıstırap vermektir¹² (*Aksoy / Türkiye*, 1996, § 115).

149. Bununla beraber, bir kişi özgürlüğünden yoksun bırakıldığında veya daha genel olarak kolluk güçleriyle karşı karşıya kaldığında Mahkeme, şiddet eşliğinin, eşğe ulaşılmadığı için ihlal tespitinin gerekmediği durumlar olabileceği anlamına gelmediğini vurgulamıştır. Mahkeme, insan onuruna her tür müdahalenin Sözleşmenin özüne zarar vereceğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla, kolluk güçlerinin kişiye yönelik insan onurunu zedeleyen her türlü muamelesi 3. Maddeyi ihlal eder. Bu bilhassa, söz konusu kişi üzerindeki etkisi ne olursa olsun, kolluğun müdahalesinin açıkça gerekli kılınmadığı, bir kişiye karşı fiziksel güç kullanılan durumlarda geçerlidir (*Bouyid / Belçika* [BD], 2015, § 101).

150. Son olarak, Mahkemenin içtihadına göre, Taraf Devletlere sadece Devlet temsilcilerinin eylemlerinin atfedilmediği, aynı zamanda yerel aygıtların eylemlerinin de bölgede “etkin kontrol” sağlayan Devlete atfedilebileceği unutulmamalıdır (*Djavit An / Türkiye*, 2003, § 22).

B. Esas yönü

151. Halka açık toplantıların dağıtılması için kullanılan güçle ilgili, *Oya Ataman / Türkiye* (2006, § 17) kararında Mahkeme, bir grup göstericiyi dağıtmak için “biber gazı” olarak bilinen göz yaşartıcı gazın kullanılmasını incelemiştir. Söz konusu gaz, iddiaya göre gözyaşı ve solunum güçlüğü gibi rahatsızlık verici fiziksel durumlar yaratmaktadır. Mahkeme, 13 Ocak 1993 tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin, Stoklanmasının ve Kullanılmasının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmeye atıf yapmış ve yerel ayaklanmaların kontrolü dahil olmak üzere yasaların uygulanması için “biber gazının” kullanımına izin verildiği sonucuna varmıştır.

¹² Bkz. Madde 1 *United Nations Convention against Torture*

152. Bununla beraber, *Abdullah Yaşa ve Diğerleri / Türkiye* (2013, § 43) davasında Mahkeme, öldürücü olabilecek silah kullanımına dair içtihadının göz yaşartıcı gaz bombalarının kullanımını içeren davalara da uygulanması gerektiği sonucuna varmıştır. Mahkeme göz yaşartıcı gaz bombalarının da atıldığı polis operasyonlarına sadece yetki verilmesinin yeterli olmayacağını, bu operasyonların aynı zamanda iç hukukta da yeterince sınırlandırılması gerektiğini ve keyfi fiil, gücün kötüye kullanımı ve önlenabilir kazalara karşı yeterli ve etkili koruma sisteminin olması gerektiğini vurgulamıştır.

153. Ayrıca, Mahkemenin içtihadına göre 3. Madde polisin bir kişiyi gözaltına alırken güç kullanmasını yasaklamaz: ne var ki, bu güç sadece zaruri ise ve aşırı olmamak kaydıyla kullanılabilir. (*Necdet Bulut / Türkiye*, 2007, § 23).

154. *Cestaro / İtalya* (2015) davasında Mahkeme G8 Zirvesi sırasında meydana gelen çatışmalar ve yasa dışı zararın ardından güvenlik güçlerinin göstericileri darp ve taciz etmesini işkence olarak sınıflandırmıştır. Benzer şekilde *Mushegh Saghatelyan / Ermenistan* (2018) davasında Mahkeme, başvurunun gösterinin sonrasında getirildiği bir polis karakolundan nakledilmesinin ardından kaydedilen yaralanmaları için Hükümetin ikna edici bir açıklama yapamaması nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

155. *İzci / Türkiye* (2013) kararında başvuru, polis ve göstericiler arasında çatışmayla sonuçlanan bir gösteriye katılmıştır. Mahkemenin incelediği olaya ait video kayıtları polis memurlarının çok sayıda göstericiye coplarla vurduklarını ve göz yaşartıcı gaz sıkıtlarını ortaya koymuştur. Dükkanlara sığınan kadınlar da polisler tarafından dışarı sürüklenmiş ve dövülmüştür. Mahkeme başvurucuya karşı aşırı şiddet kullanılması ve gerekli olmadığı halde göz yaşartıcı gaz sıkılması nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

156. *Annenkov ve Diğerleri / Rusya* (2017) davasında Mahkeme, yerel bir marketin bir müteahhide satışını protesto etmek için marketi işgal eden girişimcileri şiddet kullanarak gözaltına almaktan dolayı Devlet yetkililerinin barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını ihlal ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, ayrıca, bu bağlamda görece ciddi yaralanmalara neden olan fiziksel güç kullanımının Sözleşmenin 3. Maddesi kapsamında gerçekleştirilemeyeceğine hükmetmiştir.

C. Usul yönü

157. Madde 3, bir bireyin, polisin veya benzer makamların elinde 3. Maddeyi ihlal eden bir muamele gördüğünü iddia etmesi halinde, etkili bir resmi soruşturma yapılması gerektiğini ima eder (*Bouyid / Belçika* [BD], 2015, §§ 115-116; *Ostrovences / Letonya*, 2017, § 71).

158. Örneğin, izinsiz bir gösteriyi haber yaparken polis tarafından darp edilen bir gazeteciyle ilgili olan *Najaflı / Azerbaycan* (2012) kararında, AİHM, soruşturmanın çeşitli nedenlerle 3. Maddenin gerekliliklerini karşılamadığını tespit etmiştir. En ciddi kusur, soruşturmanın bağımsız ve tarafsız olmamasıydı çünkü başvurunun darp edilmesinden sorumlu olanları tespit etme görevi, çalışanlarının suça karıştığı iddia edilen birime verilmişti.

159. *Cestaro / İtalya* (2015) davasında başvuru, G8 zirvesi sırasındaki bir baskında polis tarafından darp ve taciz edilmişti. Kötü muameleyi yapanların tespit edilmediği ve baskınla ilgili cezai kovuşturmanın zaman aşımına uğradığı düşünüldüğünde, Mahkeme, yetkililerin etkili bir soruşturma yürütmediğine karar vermiştir.

160. *Mushegh Saghatelyan / Ermenistan* (2018) kararında, Mahkeme, başvurunun bir gösterinin ardından gözaltına alınması ve tutuklanması sırasında kötü muamele gördüğü iddiasına ilişkin hiçbir soruşturma tedbirinin alınmadığını ve değerlendirme yapılmadığını kaydetmiştir. Mahkeme, yetkili makamın etkili bir soruşturma yürütmediğine hükmetmiştir.

161. *Annenkov ve Diğerleri / Rusya* (2017) davasında, bazı girişimciler (bir müteahhide satılmasını protesto etmek için yerel bir marketi işgal ederken) gözaltı sırasında darp edilmişti. Mahkeme, yerel soruşturmada tıbbi delillerin değerlendirilmemesi ve başvuruçuların olaylara ilişkin beyanlarının karşılıklı bir değerlendirmesinin yapılmaması gibi 3. Madde altındaki etkili soruşturma hakkını ihlal eden bazı kusurlar tespit etmiştir.

162. Kitlesele protestolar bağlamında, göstericilere karşı haksız güç kullanan polis memurlarının tespit edilmesinin imkansızlığı söz konusu olabilir. Mahkeme bu konuyla ilgili olarak, yetkililerin kanunu ve düzeni sağlamak veya gözaltı işlemleri yapmak için maskeli polis memurlarını görevlendirdiği durumlarda, bu görevlilerin sicil numarası gibi bazı ayırt edici sembolleri görünür bir şekilde sergilemeleri gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir sembolün sergilenmesi, operasyonun yürütülme biçiminde sorunlar yaşanması halinde sorumluların daha sonra tespit edilmelerini ve sorgulanmalarını mümkün kılarken, polislerin anonimliğini de güvence altına alacaktır (*Hentschel ve Stark / Almanya*, 2017, § 91).

163. Dolayısıyla, başvuruçuların hiçbir tanımlayıcı sembolü olmayan kasklı görevliler tarafından darp edildikleri ve üzerlerine biber gazı sıkıldığı için şikayetçi olduğu *Hentschel ve Stark / Almanya* (2017) davasında Mahkeme, tanımlayıcı sembolü olmayan kasklı polislerin görevlendirilmesi ve soruşturmada buna bağlı ortaya çıkan zorluklar karşısında yeterli ve kapsamlı soruşturma tedbirleri uygulanmadığı için etkili bir soruşturma yapılmadığına karar vermiştir.

164. Benzer şekilde, *İzci / Türkiye* (2013) davasında, yerel mahkemeler polis memurlarının tanınmamak için kimlik numaralarını ve yüzlerini gizlediğini kabul etmiştir. Ulusal makamların yürüttüğü soruşturmada görevlilerin çoğu tespit edilememiş ve sonunda sadece altı görevli hüküm giymiştir. Mahkeme, Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca usule ilişkin yükümlülüklerin ihlal edildiğine karar vermiştir.

V. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (Madde 5)

Sözleşmenin 5. Maddesi

1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:
  - a. Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
  - b. Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
  - c. Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
  - d. Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
  - e. Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
  - f. Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.
3. İşbu maddenin 1/c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.
4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.
5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.

A. Özgürlükten Yoksun Bırakma¹³

165. Bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılıp bırakılmadığının belirlenmesi için Mahkeme, kişinin somut durumu ile ilgili tedbirin türü, süresi ve uygulanma biçimi gibi bir dizi kriteri değerlendirir (*Medvedyev ve*

¹³ Bkz. Bölüm I, *Guide on Article 5 of the European Convention of Human Rights: Right to liberty and security*.

Diğerleri / Fransa [BD], 2010, § 73; *Creangă / Romanya* [BD], 2012, § 91 ; *De Tommaso / İtalya* [BD], 2017, § 80; *Guzzardi / İtalya*, 1980, § 92).

166. Bu bağlamda bir zorlama unsurunun varlığı, Madde 5 § 1 kapsamında özgürlükten yoksun bırakmanın göstergesidir (*Gillan ve Quinton / Birleşik Krallık*, 2010, § 57 ve *Foka / Türkiye*, 2008, § 74-79). Ancak, yetkili makamların kişileri özgürlüğünden yoksun bırakan tedbirleri hangi amaçla aldığı, özgürlükten yoksun bırakmanın söz konusu olup olmadığının tespiti sırasında önemli değildir (*Rozhkov / Rusya (no. 2)*, 2017, § 74). Hatta kişiyi korumayı amaçlayan ve kişinin yararı gözetilerek alınan tedbirler de kişinin özgürlükten yoksun bırakılması olarak değerlendirilebilir (*Khalifia ve Diğerleri / İtalya* [BD], 2016, § 71).

167. Hareket özgürlüğü üzerindeki mutlak kısıtlamaların Madde 5 § 1'in kapsamı dahilinde olmadığı, bunların 4. Protokolün 2. Maddesine tabi olduğu prensibi, kitlesele protestolar bağlamında da onaylanmıştır. Mahkemenin içtihadına göre, söz konusu tedbirin türü, süresi, etkisi ve uygulanma biçimi gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Mahkeme, toplumdaki kişilerin toplu taşıma ya da otoyolda seyahat veya futbol maçlarına katılım gibi belirli bağlamlarda hareket özgürlüğüne sıklıkla getirilen kısıtlamalara tahammül etmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Bu tür yaygın kısıtlamalar, yetkili makamların kontrolü dışındaki durumlar sebebiyle kaçınılmaz, ciddi yaralanma ya da zarara dair gerçek bir riskin önlenmesi için gerekli ve bu amaca ulaşmak için yeterli asgari standartta tutulmaları kaydıyla, tam olarak Madde 5 § 1 kapsamında "özgürlükten yoksun bırakma" olarak adlandırılmaz (*Austin ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2012, § 59).

168. Ayrıca, operasyonel kararlar verilirken polisler de bir dereceye kadar takdir yetkisi sağlanmalıdır (*P.F. ve E.F. / Birleşik Krallık* (kar.), 2010, § 41). Polis, Madde 5'in temel prensibi olan kişilerin keyfiyette korunması ile uyumlu hareket ettiği sürece, bu madde polisin kamu düzenini sağlama ve kamuyu koruma görevlerini yerine getirmesini zorlayıcı şekilde yorumlanmamalıdır (*Saadi / Birleşik Krallık* [BD], 2008, §§ 67-74).

169. *Austin ve Diğerleri / Birleşik Krallık* ([BD], 2012) davasında Mahkeme, "polis kordonu" (kettling) ya da bir grup insanın kamu düzeni gerekçesiyle polis tarafından çevrenmesiyle ilgili Madde 5 § 1'in uygulanmasını değerlendirmiştir. Mahkeme, polisin kalabalıktaki kişileri yaralama riski taşıyan daha radikal yöntemlere başvurmak yerine kalabalığı kontrol edebilmek için onları bir yerde tutma tedbirini uyguladığını değerlendirmiştir. Bu sebeple, Mahkeme, 5. Maddenin söz konusu davada uygulanabilir olmadığına karar vermiştir. Ancak Mahkeme, şu hususun da altını çizmiştir: eğer polis kordonunun dayatılması ve sürdürülmesi kalabalıktaki kişilerin yaralanması ya da zarar görmesini engellemek için gerekli olmasaydı, bu tedbirin zorlayıcı ve kısıtlayıcı niteliği Sözleşmenin 5. Maddesinin kapsamına girmesi için yeterli olabilirdi.

170. Mahkeme, farklı biçimlerdeki idari gözaltı uygulamalarına ilişkin, örneğin *Elvira Dmitriyeva / Rusya* (2019, § 95) kararında, gözaltına alınan ve hakkındaki idari suçlamalar hazırlanırken karakolda yaklaşık dört saat tutulan başvuruçunun bu süre zarfı boyunca özgürlüğünden yoksun bırakıldığına hükmetmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017).

171. Buna karşılık, *Shimovolos / Rusya* (2011) davasındaki tutulma süresi kırk beş dakikadan fazla değildi. Mahkeme, başvuruçunun zor kullanma tehdidi altında karakola getirildiği ve polis memurlarının izni olmadan binadan ayrılmadığını dikkate almıştır. Mahkeme, kısa tutulma süresine rağmen burada bir zorlama unsuru olduğunu ve bunun Madde 5 § 1 çerçevesinde özgürlükten yoksun bırakılma anlamına geldiğini değerlendirmiştir.

172. Tedbirin kısa sürmesinden bağımsız olarak Mahkeme, polisin arama ve durdurma yetkilerini kullanmasındaki zorlama unsurunun özgürlükten yoksun bırakma göstergesi olduğunu tespit etmiştir (*Krupko ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 36; *Foka / Türkiye*, 2008, § 78; *Gillan ve Quinton / Birleşik Krallık*, 2010, § 57; *Shimovolos / Rusya*, 2011, § 50; *Brega ve Diğerleri / Moldova*, 2012, § 43).

173. Örneğin, *Gillan ve Quinton / Birleşik Krallık* (2010) davasında Mahkeme, her iki başvurucunun da aranması ve durdurulması toplam yarım saati aşmamasına rağmen, bu süre boyunca başvurucuların hareket özgürlüğünden tamamen yoksun bırakıldıklarını ve buldukları yerde kalmak ve aramayı kabul etmek zorunda olduklarını belirtmiştir. Eğer aranmayı reddetselerdi karakolda gözaltı, tutuklama ya da kovuşturmayla maruz kalabilirlerdi. Son olarak Mahkeme, 5. Maddenin uygulanabilirliği hakkında nihai kararı vermeden önce, bu zorlama unsurunun da söz konusu madde çerçevesinde özgürlükten yoksun bırakılma göstergesi olduğunu belirtmiştir.

B. Kanunilik

174. Madde 5 § 1’de kullanılan “kanuni” ve “yasanın öngördüğü usule uygun” ifadeleri, temel olarak ulusal hukuka atıf yapar ve esasa ve usule ilişkin kurallara uyma yükümlülüğünden bahseder. Ancak, iç hukuk uyarınca tutuklamanın “kanuniliği” her zaman belirleyici unsur değildir. Mahkeme, aynı zamanda, ilgili süre içerisindeki tutuklamanın Madde 5 § 1’in amacı olan kişilerin keyfi olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmasının engellenmesi ile uyumlu olduğuna da ikna olmalıdır (*Giulia Manzoni / İtalya*, 1997, §.25).

175. Madde 5 § 1’deki “yasanın öngördüğü usule uygunluk”¹⁴ kriteri kitlesele protestolar bağlamında da geçerlidir:

- *Navalnyy ve Yashin / Rusya*, 2014; *Elvira Dmitriyeva / Rusya*, 2019; ve *Lasmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, (idari suçlamalar buldukları yerde de hazırlanabilecekken başvuruculara karakola kadar eşlik edilmiştir);
- *Mushegh Saghatelyan / Ermenistan*, 2018, (başvurucunun gözaltı süresi azami süreyi– mahkeme kararı olmaksızın en fazla 72 saat – aşmıştır).

176. İlgili yasa aynı zamanda Sözleşmenin “kanunilik” standardına da uygun olmalıdır. Bu standart tüm kanunların yurttaşların bir eylemin sonuçlarını makul bir ölçüde öngörebileceği şekilde ve yeterli kesinlikte ifade edilmiş olmasını gerektirir (*Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 1998, § 54).

C. Madde 5 § 1’deki Gerekçeler

177. Mahkeme, Madde 5 § 1’de yer alan özgürlük hakkıyla ilgili istisna listesinin kapsamlı olduğunu ve bu istisnaların sadece dar yorumlandığı takdirde bu düzenlemenin amacı, yani kimsenin keyfi bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılmaması ile uyumlu olduğunu açıklamıştır (*Buzadji / Moldova Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 85; *S.V. ve A. / Danimarka* [BD], 2018, § 73).

178. Kitlesele protestolar bağlamında özgürlükten yoksun bırakma gerekçeleri çoğunlukla Madde 5 § 1 (b) ve (c) ile ilgilidir.¹⁵

179. Örneğin, *Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (1998) davasında, birinci ve ikinci başvurucular hüküm giymiş ve kendilerine sulhu bozmamaları, yani diğerlerini şiddete tahrik etmekle sonuçlanacak şekilde davranmamaları emredilmiştir. Başvurucular mahkeme emrine uymayı reddetmiş ve hapis cezası almıştır. Hapse girmelerinin sebebi mahkeme kararına uymamaları olduğu için Mahkeme, bu tutuklamayı Madde 5 § 1 (b) kapsamında değerlendirmiştir.

180. *Schwabe ve M.G. / Almanya* (2011) davasında, Mahkeme bir gösteriye katılımı engellemek için yapılan önleyici gözaltını değerlendirmiştir. Mahkeme, Taraf Devletin tutuklamanın Madde 5§ 1 (b)

¹⁴ Bkz. Bölüm II, [Guide on Article 5 of the European Convention of Human Rights: Right to liberty and security](#).

¹⁵ Bkz. Bölüm III, [Guide on Article 5 of the European Convention of Human Rights: Right to liberty and security](#).

kapsamında olduğu iddiasını reddetmiş ve söz konusu kişinin halihazırda üstlendiği, “yasanın öngördüğü yükümlülüğün” gerçek ve spesifik olması gerektiğine hükmetmiştir (*S.V. ve A. / Danimarka*, [BD], § 83).

181. Madde 5 § 1 (c) ile ilgili olarak, *Shimovolos / Rusya* (2011) davasında, Avrupa Birliği-Rusya Zirvesi’nin Samara’da yapılması planlandığında, başvurunun ismi “gözetim veri tabanına” insan hakları aktivisti olarak kaydedilmişti. Mahkeme, başvurunun belirsiz idari veya ceza gerektiren suçları işlemesini önlemek amacıyla, Samara tren istasyonunda kırk beş dakika boyunca gözaltına alınmasının Sözleşmenin 5 § 1(c) Maddesi kapsamında gerekçelendirilemediğine hükmetmiştir.

182. *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2018) davasında başvuru, izinsiz ancak barışçıl olan yedi farklı gösteride gözaltına alınmıştır. Olaylardan birinde mahkemeye çıkarılmadan önce belirtilmeyen bir süre boyunca tutuklu kalmış, diğerinde ise hakim karşısına çıkarılmadan önce gece boyunca tutuklu kalmıştır. Mahkeme, yetkili makamın başvurunun mahkeme öncesinde salınmamasına dair açık bir gerekçe göstermemesi sebebiyle Sözleşmenin 5 § 1 (c) Maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

183. *Navalnyy / Rusya (no.2)*(2019) davasında ise yerel mahkeme, başvurunun soruşturma sırasında Moskova dışına çıkmama taahhüdüne uymaması sebebiyle mahkeme öncesinde ev hapsine karar vermiş ve kaçma riskinin olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvurunun taahhüdünü yerine getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Mahkeme, başvurunun davranışının özgürlüğünden yoksun bırakılmasını gerektirdiğine dair makul bir açıklama bulamamış, bu sebeple de özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir.

184. *Krupko ve Diğerleri / Rusya* (2014) davasında bir gösteri sırasında dört başvuru kimliklerini göstererek, soruları yanıtlamak ve talimatlara uyarak polisle iş birliği yapmıştır. Resmi olarak şüpheli olmayan başvurularda herhangi bir suç isnat edilmemiştir. Mahkeme, “kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere” gözaltına alındıklarına dair bir gerekçe bulamamış ve bu sebeple özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının keyfi olduğu sonucuna varmıştır.

185. Ancak, futbol taraftarlarının sekiz saat boyunca herhangi bir suçlama olmadan gözaltında tutulmasına dair *S., V ve A. / Danimarka* ([BD], 2018) davasında Mahkeme, gözaltı ve tutuklamaya izin veren Madde 5§ 1 (c)’nin ikinci kısmı olan “kişinin suç işlemesine engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığını” ayrıntılı olarak incelemiştir. Mahkeme, tedbirlerin 5. Maddenin kişilerin keyfiyetten korunması prensibine uyması halinde, bu düzenlemenin yetkili makamların kişileri ceza yargılamasının bağlamı dışında tutmasına imkan verebileceğini belirtmiştir.

186. Ayrıca, *Kavala / Türkiye* (2019) kararında Mahkeme, Madde 15 kapsamındaki olağanüstü halin Madde 5 § 1 uyarınca verilen tutuklama kararı için gerekli olan “makul şüphe” kriterini ortadan kaldıramayacağını teyit etmiştir. Başvurunun “cebir ve şiddet kullanarak anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs” şüphesi altında olması, söz konusu suçla ilgili somut ve doğrulanabilir gerçekler ya da delillerle gerekçelendirilmelidir. Ancak, tutuklama kararı ya da iddianamede böyle bir bilgiye yer verilmemiştir. Bu sebeple Mahkeme, Madde 5 § 1’in ihlal edildiğine karar vermiştir.

187. Son olarak, protestolara dair birkaç davada, özgürlük ve güvenlik hakkına yapılan müdahalelerin gizli bir amaca dayandığı tespit edilmiştir ve bu, Sözleşmenin 5. Maddesi ile bağlantılı olarak 18. Madde¹⁶ kapsamında sorun yaratmaktadır.

188. Örneğin, *Rashad Hasanov ve Diğerleri / Azerbaycan* (2018) davasında başvuru hükümete karşı protestolar düzenleyen bir STÖ’nün yönetim kurulu üyeleri ve sivil toplum aktivistleridir. Planlanan gösterilerin birinden hemen önce başvuru gözaltına alınmış, narkotik madde ve molotof kokteyli

¹⁶ Bkz. *Guide on Article 18 of the European Convention on Human Rights: Limitation on use of restrictions on rights.*

bulundurmakla suçlanmışlardır. Mahkeme, savcılık makamı başvuruçuların söz konusu Molotof kokteyliyle bağlantısına dair bir delil göstermediği ve dolayısıyla gözaltı ve tutukluluklarını meşru kılacak “makul şüphe” ortaya koymadığı için Madde 5§1’in tek başına ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu durumu Azerbaycan’da sivil topluma yönelik baskıların olduğu bir arka planla birlikte değerlendirerek, tutuklamanın asil amacının toplumsal ve siyasi alanda aktif faaliyet gösteren başvuruçuların susturulması ve cezalandırılması olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, Sözleşmenin 5. Maddesiyle bağlantılı olarak 18. Maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

189. *Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (2014) davasında başvuruçucu, ilk elden bilgi toplamak için isyan çıkan bir bölgeye gitmiştir. Sonrasında, yetkili makamları eleştiren ve isyan sırasında gerçekleşen olaylara dair hükümetin açıklamalarından farklı olan kendi gözlemleri doğrultusunda birtakım blog yazıları yayınlamıştır. Başvuruçucu, kamu düzenini bozan eylemleri düzenlemek, bunlara aktif bir biçimde katılmak ve sağlık ya da yaşamlarına tehdit oluşturacak şekilde kamu görevlilerine mukavemet etmek ya da şiddet uygulamakla suçlanmıştır. Mahkeme, ceza kovuşturmasının arkasında, hükümeti eleştirmesi ve hükümetin saklamaya çalıştığı ancak kendisinin doğru olduğuna inandığı bilgileri yaymaya çalışması sebebiyle başvuruçunun susturulması veya cezalandırılması gibi gizli bir niyet olduğunu tespit etmiş ve 5. Maddeyle bağlantılı olarak 18. Maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

D. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler İçin Güvenceler

190. Sözleşmedeki Madde 5 § 3, suç işlediği şüphesiyle gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilere – yani Madde 5 § 1 (c)’de belirtilen durumlar – keyfi ya da gerekçesiz olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına karşı güvence sağlamaktadır (*Aquilina / Malta* [BD], 1999, § 47, ve *Stephens / Malta (no.2)*, 2009, § 52). Ayrıca, bu madde suç işlendiği şüphesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılmaya yönelik hızlı ve otomatik bir yargısal denetim ile birlikte, makul bir süre içinde yargılanma veya yargılama süresince serbest bırakılma hakkını düzenler.¹⁷ Önleyici tutuklama ile ilgili olarak, eğer kişi kısa sürede serbest bırakılırsa, kişinin yetkili yargı mercilerinin önüne çıkarılması gerekliliği, Madde 5 § 1 (c)’nin ikinci bölümünde bahsedilen kısa süreli önleyici tutuklamaya bir engel oluşturmamalıdır (*S., V. ve A. / Danimarka* [BD], 2018, § 126).

191. Madde 5 § 1 (c)’nin ikinci bölümüyle ilgili olarak Mahkeme, söz konusu maddedeki “amaç” gerekliliği – yani kişiyi yetkili yargı makamlarının önüne çıkarılması – bu bakımdan uygulanabildiğine hükmetmiştir. Ancak bu gereklilik, belli bir esneklik ile uygulanmalıdır; gerekliliğe uyma konusu Madde 5 § 3’te de belirtildiği üzere tutuklu kişinin tutukluluk sebebinin gözden geçirilmesi ve bu sürede serbest bırakılması amacıyla yetkili yargı makamlarının önüne çıkarılması ile bağlantılıdır. Bu gereklilik yerine getirilmediğinde, söz konusu kişi Madde 5 § 5’e uygun olarak tazminat hakkına sahip olmalıdır. Başka bir tabirle, ulusal hukukta Madde 5 §§ 3 ve 5’teki güvencelerin varlığına bağlı olarak, amaç gerekliliği kitlesele protesto ya da etkinlikleri içeren durumlarda kısa süreli tutukluluğa bir engel oluşturmamalıdır (*S., V. ve A. / Danimarka* [BD], 2018, § 137).

192. Ek olarak Madde 5 § 4, yani Sözleşmenin *habeas corpus* (serbest bırakılmak için bir mahkemeye başvurma hakkı) hükmü, tutuklu kişilerin tutukluluk halleriyle ilgili inceleme talep etme hakkına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilerin, alıkonulmalarının kanuniliği hakkında mahkemelerce “hızla” karar verilmesi ve kanuna aykırı olması durumunda da serbest bırakılma haklarını güvence altına almaktadır.¹⁸

¹⁷ Bkz. Bölüm IV, *Guide on Article 5 of the European Convention of Human Rights: Right to liberty and security*.

¹⁸ Bkz. Bölüm VI, *Guide on Article 5 of the European Convention of Human Rights: Right to liberty and security*.

VI. Adil Yargılanma Hakkı (Madde 6)

Sözleşmenin 6. Maddesi

1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.
2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.
3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:
  - a. Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
  - b. Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;
  - c. Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, re'sen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;
  - d. İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;
  - e. Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

A. Uygulanabilirlik

193. Madde 6, yalnızca kişinin medeni hak ve yükümlülükleri¹⁹ ya da kişiye isnat edilecek suçun belirlenmesinde²⁰ uygulanabilir. Kitlesele protestolar söz konusu olduğunda, sorunlar esas olarak 6. Maddenin ceza hukuku ile ilgili bölümünde ortaya çıkmaktadır.

194. Örneğin, *Kasparov ve Diğerleri / Rusya* (2013) davasında, Mahkeme genel seçimlerle ilgili protestolar sırasında gözaltına alınan yürüyüşçülere yönelik idari yargılamanın, 6. Maddenin ceza hukuku ile ilgili bölümü kapsamına girdiğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle izinsiz gösteriye katılma suçunun kamu düzenine karşı suçları ve gösterilerin yapıma şeklini düzenleyen hüküm kapsamında cezalandırıldığına,

¹⁹ Bkz. Bölüm I, [Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial \(Civil limb\)](#).

²⁰ Bkz. Bölüm II, [Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial \(Criminal limb\)](#).

ilgili suçun ise özel statüye sahip belirli bir gruba değil, tüm yurttaşlara yönelik olduğu için genel bir nitelik taşıdığına dikkat çekmiştir. Mahkeme, başvuruculara üst sınırdan para cezası kesildiğini dikkate almıştır. Daha da önemlisi, ödenmesi gereken cezalar zararın tazminini amaçlamamış, adli para cezalarının geneli gibi cezalandırıcı ve caydırıcı nitelikte olmuştur.

195. Benzer şekilde, *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2018) kararında Mahkeme, söz konusu suçun genel olarak ceza alanına ait bir suça işaret etmesi nedeniyle, davadaki idari yargılamanın Madde 6 § 1'in özerk anlamı çerçevesinde cezai nitelik taşıdığına hükmetmiştir. Süresi (on beş güne kadar) ve infaz şekli (idari hapis cezası) göz önünde bulundurulduğunda, yargılamanın cezai yaptırım ağırlığına ulaştığı değerlendirilmiştir.

196. *Mikhaylova / Rusya* (2015) davasında ilgili yasal düzenleme azami para cezası (yaklaşık € 28) ve/veya 15 günlük hapis cezası öngörmektedir. Mahkeme açısından bu düzenleme, başvurucuya isnat edilen suçun "cezai" nitelik taşıdığı yönünde güçlü bir varsayım doğurmuştur. Yalnızca istisnai durumlarda ve özgürlükten yoksun bırakmanın nitelik, süre ve infaz şekli bakımından "kayda değer derecede zararlı olmadığı" değerlendirildiğinde bu varsayımın aksi ispat edilebilir. Mahkeme, bu davada belirtilen şekilde istisnai bir durum tespit etmemiştir. Ayrıca Mahkeme, ilgili düzenlemede yer alan usule ilişkin güvencelerin, örneğin masumiyet karinesinin, davanın cezai niteliğinin göstergesi olduğunu belirtmiştir.

B. Adil yargılanma güvenceleri

197. Mahkeme, 6. Maddedeki genel hakkaniyet gerekliliklerinin, suçun türü bakımından ayırım gözetmeksizin tüm ceza yargılamaları için geçerli olduğuna hükmetmiştir (*İbrahim ve Diğerleri / Birleşik Krallık* ([BD], 2016, § 252). Dolayısıyla bu durum, kitlesele protestolarla ilgili davalarda da geçerlidir.²¹

198. Böylece, örneğin *Gafgaz Mammadov / Azerbaycan* (2015, § 76) ve *Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan* (2016) davalarında, ön duruşmanın kısa tutulması, başvurucuların duruşma öncesinde dış dünyayla bağlantılarının kesilmesi, ön duruşmada müdafilerinin olmaması ve idari suç raporunun başvurucularla paylaşılmaması gibi birçok eksiklik nedeniyle, Madde 6 § 3 (b) kapsamındaki savunma hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylıkların sağlanmasına ilişkin güvence yerine getirilmemiştir. Mahkeme, her iki davada da başvuruculara savunmalarını düzenleme ve yargılama boyunca yürütülen soruşturmaların sonuçlarından haberdar olma fırsatı verilmediğini tespit etmiştir.

199. *Karelin / Rusya* (2016, §§ 69-84) kararında Mahkeme, savcılık tarafının olmamasının veya bunun tersi bir durumun, duruşma sırasında masumiyet karinesinin işleyişini ve dolaylı olarak ilk derece mahkemesinin bağımsızlığını etkilediğini belirtmiştir.

200. Benzer şekilde, *Elvira Dmitriyeva / Rusya* (2019) davasında başvurucu, idari suç raporunu yazan polis memurlarının dava sürecinde yer almasından ve kovuşturma yapan tarafın yokluğunda aleyhindeki suçlamayı kanıtlama rolünü üstlenen ilk derece ve temyiz mahkemelerinden şikayetçi olmuştur. Mahkeme, Madde 6 § 1 ve bağımsızlık kriterinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

201. *Butkevich / Rusya* (2018) kararında Mahkeme, idari cezaların belirlendiği sözlü duruşma sırasında kovuşturma yapan tarafın bulunmaması ile ilk derece mahkemesinin savunma makamına gözaltı işlemini gerçekleştiren kolluğu ve tutanakta adı geçen, Mahkemenin tanık olarak değerlendirdiği kişileri sorgulama fırsatı vermemesi nedeniyle Madde 6 § 1 ve 3 (d)'nin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

202. *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2018) kararında Mahkeme, yerel mahkemeler kararlarını yalnızca polis ifadelerine dayandırdığı için altı adet davada Madde 6 § 1 ve 3 (d)'nin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

²¹ Bkz. Bölüm I, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial (Criminal limb)*.

203. Benzer şekilde, *Mushegh Saghatelyan / Ermenistan* (2018) kararında Mahkeme, yerel mahkemelerin polisın olaylara ilişkin anlatısını koşulsuzca onaylayarak başvuruçuların beyanlarına değinmemesi ve savunma makamının tanıklarını dinlemeyi reddetmesi sebebiyle Madde 6 § 1'in ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, Madde 6 § 3 (d)'nin genel bir kural olarak, tanıkların dinlenip dinlenmeyeceğini yerel mahkemelerin takdirine bıraktığına dikkat çekmiştir. Ne var ki, bu değerlendirme Mahkemenin incelemesine tabidir.

204. *Kasparov ve Diğerleri / Rusya* (2013) kararında Mahkeme, başvuruçulara bir protesto sırasında gözaltına alınmalarına ilişkin olayları kendi bakış açılarından anlatmaları için makul bir fırsat tanımamasının, silahların eşitliği ilkesi ve adil yargılanma hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir.

Atıf Yapılan Davaların Listesi

Bu rehberde atıf yapılan içtihat, Mahkemenin hüküm ya da kararları ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (Komisyon) karar ya da raporlarını içerir.

Aksi belirtilmediği sürece, bütün atıflar, Mahkemenin bir Dairesinin verdiği esasa ilişkin karara yapılmıştır. “(kar.)” kısaltması Mahkemenin kararını, “[BD]” ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü ifade eder.

Sözleşmenin 44. Maddesi kapsamında henüz kesinleşmeyen Daire kararları aşağıdaki listede yıldız (*) ile işaretlenmiştir. Madde 44 § 2 şöyle demektedir: “Bir Daire’nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.” Sevk talebi Büyük Daire paneli tarafından kabul edilirse, Daire kararı kesinleşmez ve kararın bu sebeple hukuki sonucu yoktur; onu takip eden Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihadı (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, hükümete bildirilmiş davalar, danışma görüşleri ve içtihadı Dair Bilgi Notlarından karar özetleri) ve Komisyon içtihadı (kararlar ve raporlar) ile Bakanlar Komitesi kararlarına erişim sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmiştir.

Mahkeme, hüküm ve kararlarını iki resmi dilde, İngilizce ve/veya Fransızca olarak vermektedir. HUDOC ayrıca birçok davanın otuzdan fazla resmi olmayan dilde çevirisini ve üçüncü taraflarca hazırlanan çevrimiçi içtihat derlemelerinin bağlantılarını da içermektedir. Atıf yapılan tüm davaların farklı dillerdeki versiyonlarına, [HUDOC](#) veri tabanındaki davaların bağlantıları tıklandıktan sonra, “Dil versiyonları” sekmesinden erişilebilir.

—A—

[Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye](#), no. 44827/08, 16 Temmuz 2013

[Adalı/Türkiye](#), no. 38187/97, 31 Mart 2005

[Ahmet Yıldırım/Türkiye](#), no. 3111/10, AİHM 2012

[Aleksyev/Rusya](#), no. 4916/07 ve 2 diğer başvuru, 21 Ekim 2010

[Aksoy/Türkiye](#), 18 Aralık 1996, Hüküm ve Karar Raporları 1996-VI

[Andreou/Türkiye](#), no. 45653/99, 27 Ekim 2009

[Annenkov ve Diğerleri/Rusya](#), no. 31475/10, 25 Temmuz 2017

[Aquilina/Malta](#) [BD], no. 25642/94, AİHM 1999-III

[Ashughyan/Ermenistan](#), no. 33268/03, 17 Temmuz 2008

[Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen \(ASLEF\)/Birleşik Krallık](#), no. 11002/05, 27 Şubat 2007

Association “21 December 1989” ve Diğerleri/Romanya, no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011

Ataykaya/Türkiye, no. 50275/08, 22 Temmuz 2014

Austin ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 39692/09 ve 2 others, AİHM 2012

Autronic AG/İsviçre, 22 Mayıs 1990, A Serisi no. 178

—B—

Barankevich/Rusya, no. 10519/03, 26 Temmuz 2007

Barraco/Fransa, no. 31684/05, 5 Mart 2009

Bayev ve Diğerleri /Rusya, no. 67667/09 ve 2 diğer başvuru, 20 Haziran 2017

Bédat/İsviçre [BD], no. 56925/08, 29 Mart 2016

Berladir ve Diğerleri/Rusya, no. 34202/06, 10 Temmuz 2012

Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda [BD], no. 45036/98, AİHM 2005-VI

Bouyid/Belçika [BD], no. 23380/09, AİHM 2015

Bączkowski ve Diğerleri /Polonya, no. 1543/06, 3 Mayıs 2007

Brega ve Diğerleri/Moldova, no. 61485/08, 24 Ocak 2012

Bukta ve Diğerleri/Macaristan, no. 25691/04, AİHM 2007-III

Butkevich v. Rusya, no. 5865/07, 13 Şubat 2018

Buzadji/Moldova Cumhuriyeti [BD], no. 23755/07, 5 Temmuz 2016

—C—

Cestaro/İtalya, no. 6884/11, 7 Nisan 2015

Creangă/Romanya [BD], no. 29226/03, 23 Şubat 2012

Chorherr/Avusturya, 25 Ağustos 1993, A Serisi no. 266-B

Cisse/Fransa, no. 51346/99, AİHM 2002-III

Coster/Birleşik Krallık [BD], no. 24876/94, 18 Ocak 2001

—D—

De Tommaso/İtalya [BD], no. 43395/09, 23 Şubat 2017

Delfi AS/Estonya [BD], no. 64569/09, AİHM 2015

Dilipak/Türkiye, no. 29680/05, 15 Eylül 2015

DİSK ve KESK/Türkiye, no. 38676/08, 27 Kasım 2012

Djavit An/Türkiye, no. 20652/92, AİHM 2003-III

—E—

Ecaterina Mirea ve Diğerleri/Romanya, no. 43626/13 ve 69 diğer başvuru, 12 Nisan 2016

Elena Apostol ve Diğerleri/Romanya, no. 24093/14 ve 16 diğer başvuru, 23 Şubat 2016

Elvira Dmitriyeva/Rusya, no. 60921/17 ve 7202/18, 30 Nisan 2019

Emin Huseynov/Azerbaycan, no. 59135/09, 7 Mayıs 2015

Ezelin/Fransa, 26 Nisan 1991, A Serisi no. 202

—F—

Fáber/Macaristan, no. 40721/08, 24 Temmuz 2012
Feridun Yazar/Türkiye, no. 42713/98, 23 Eylül 2004
Foka/Türkiye, no. 28940/95, 24 Haziran 2008
Frumkin/Rusya, no. 74568/12, 5 Ocak 2016

—G—

Gafgaz Mammadov/Azərbaycan, no. 60259/11, 15 Ekim 2015
Gäfgen/Almanya [BD], no. 22978/05, AİHM 2010
Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık, no. 4158/05, AİHM 2010 (alıntılar)
Giulia Manzoni/İtalya, 1 Temmuz 1997, Hüküm ve Karar Raporları 1997-IV
Giuliani ve Gaggio/İtalya [BD], no. 23458/02, AİHM 2011 (alıntılar)
Gorzelik ve Diğerleri/Polonya [BD], no. 44158/98, AİHM 2004-I
Gsell/İsviçre, no. 12675/05, 8 Ekim 2009
Güleç/Türkiye, 27 Temmuz 1998, Hüküm ve Karar Raporları 1998-IV
Gülşenoğlu/Türkiye, no. 16275/02, 29 Kasım 2007
Gül ve Diğerleri/Türkiye, no. 4870/02, 8 Haziran 2010
Gün ve Diğerleri/Türkiye, no. 8029/07, 18 Haziran 2013
Guzzardi/İtalya, 6 Kasım 1980, A Serisi no. 39

—H—

Hakobyan ve Diğerleri/ v. Ermenistan, no. 34320/04, 10 Nisan 2012
Hentschel ve Stark/Almanya, no. 47274/15, 9 Kasım 2017
Huseynli ve Diğerleri/Azərbaycan, no. 67360/11 ve 2 diğer başvuru, 11 Şubat 2016
Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 3), no. 45095/06, 31 Mart 2009
Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 5 ve 6), no. 6991/08 ve 15084/08, 14 Eylül 2010

—I—

İbrahim ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 50541/08 ve 3 diğer başvuru, 13 Eylül 2016
İbrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, no. 63571/16 ve 5 diğer başvuru, 13 Şubat 2020
İbrahimov ve Diğerleri/Azərbaycan, no. 69234/11 ve 2 diğer başvuru, 11 Şubat 2016
İrlanda/Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25
Isaak/Türkiye, no. 44587/98, 24 Haziran 2008
İzci/Türkiye, no. 42606/05, 23 Temmuz 2013
İlgar Mammadov/Azərbaycan, no. 15172/13, 22 Mayıs 2014
İdentoba ve Diğerleri/Gürcistan, no. 73235/12, 12 Mayıs 2015
İşıkırık/Türkiye, no. 41226/09, 14 Kasım 2017

—J—

Jalloh/Almanya [BD], no. 54810/00, AİHM 2006-IX
Jeronovičs v. Letonya [BD], no. 44898/10, 5 Temmuz 2016

—K—

Kablis/Rusya, nos. 48310/16 ve 59663/17, 30 Nisan 2019
Karelin/Rusya, no. 926/08, 20 Eylül 2016
Kasparov ve Diğerleri/Rusya, no. 21613/07, 3 Ekim 2013
Kavala/Türkiye, no. 28749/18, 10 Aralık 2019
Khlaifia ve Diğerleri/İtalya [BD], no. 16483/12, 15 Aralık 2016
Konstantin Markin/Rusya [BD], 30078/06, AİHM 2012
Kopp/İsviçre, 25 Mart 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-II
Krupko ve Diğerleri/Rusya, no. 26587/07, 26 Haziran 2014
Kruslin/Fransa, 24 Nisan 1990, A Serisi no. 176-A
Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya [BD], no. 37553/05, AİHM 2015

—L—

Labita/İtalya ([BD], no. 26772/95, AİHM 2000-IV
Lashmankin ve Diğerleri/Rusya, no. 57818/09 ve 14 diğer başvuru, 7 Şubat 2017

—M—

Maestri/İtalya [BD], no. 39748/98, AİHM 2004-I
Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan [BD], no. 18030/11, 8 Kasım 2016
Magyar Kétfarkú Kutya Párt/Macaristan [BD], no. 201/17, 20 Ocak 2020
Makhmudov/Rusya, no. 35082/04, 26 Temmuz 2007
Malofeyeva/Rusya, no. 36673/04, 30 Mayıs 2013
Mariya Alekhina ve Diğerleri/Rusya, no. 38004/12, 17 Temmuz 2018
Mătăşaru/ Moldova Cumhuriyeti, no. 69714/16 ve 71685/16, 15 Ocak 2019
Medvedyev ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 3394/03, AİHM 2010
Mikhaylova/Rusya, no. 46998/08, 19 Kasım 2015
Mkrtchyan/Ermenistan, no. 6562/03, 11 Ocak 2007
Molnár/Macaristan, no. 22592/02, 5 Ekim 2004
Murat Vural/Türkiye, no. 9540/07, 21 Ekim 2014
Mushegh Saghatelian/Ermenistan, no. 23086/08, 20 Eylül 2018

—N—

Nagmetov/Rusya [BD], no. 35589/08, 30 Mart 2017
Najafli/Azerbaycan, no. 2594/07, 2 Ekim 2012
Navalnyy ve Yashin/Rusya, no. 76204/11, 4 Aralık 2014
Navalnyy/Rusya [BD], no. 29580/12 ve 4 diğer başvuru 15 Kasım 2018
Necdet Bulut/Türkiye, no. 77092/01, 20 Kasım 2007
Nemtsov/Rusya, no. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye, no. 32124/02 ve diğerleri, 18 Aralık 2007

—O—

Obote/Rusya, no. 58954/09, 19 Kasım 2019
Öllinger/Avusturya, no. 76900/01, AİHM 2006-IX
Ostrovenecs/Letonya, no. 36043/13, 5 Ekim 2017
Ouranio Toxo ve Diğerleri Yunanistan, no. 74989/01, AİHM 2005-X (alıntılar)
Oya Ataman/Türkiye, no. 74552/01, AİHM 2006-XIV

—P—

P.F. ve E.F./Birleşik Krallık (kar.), no. 28326/09, 23 Kasım 2010
Pastor ve Ticlete/Romanya, no. 30911/06 ve 40967/06, 19 Nisan 2011
Pentikäinen/Finlandiya [BD], no. 11882/10, AİHM 2015
Perinçek/İsviçre, no. 27510/08, 17 Aralık 2013
Petropavlovskis/Letonya, no. 44230/06, AİHM 2015
Piroğlu ve Karakaya/Türkiye, no. 36370/02 ve 37581/02, 18 Mart 2008
Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya, 21 Haziran 1988, A Serisi no. 139
Primov ve Diğerleri/Rusya, no. 17391/06, 12 Haziran 2014
Promo Lex ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 42757/09, 24 Şubat 2015
Protopapa/Türkiye, no. 16084/90, 24 Şubat 2009

—R—

Rai ve Evans/Birleşik Krallık, no. 26258/07 ve 26255/07, (kar.), 17 Kasım 2009
Ramirez Sanchez/Fransa [BD], no. 59450/00, AİHM 2006-IX
Rashad Hasanov ve Diğerleri/Azərbaycan, no. 48653/13 ve 3 diğer başvuru, 7 Haziran 2018
Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya, no. 75734/12 ve 2 diğer başvuru, 19 Kasım 2019
Rekvényi/Macaristan [BD], no. 25390/94, AİHM 1999-III
Rotaru/Romanya [BD], no. 28341/95, AİHM 2000-V
Rozhkov/Rusya (no. 2), no. 38898/04, 31 Ocak 2017

—S—

S., V. ve A./Danimarka [BD], no. 35553/12 ve 2 diğer başvuru, 22 Ekim 2018
Saadi/Birleşik Krallık [BD], no. 13229/03, AİHM 2008
Sáska/Macaristan, no. 58050/08, 27 Kasım 2012
Schwabe ve M.G./Almanya, no. 8080/08 ve 8577/08, AİHM 2011 (alıntılar)
Selmouni/Fransa [BD], no. 25803/94, AİHM 1999-V
Shapovalov/Ukrayna, no. 45835/05, 31 Temmuz 2012
Shimovolos/Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011
Şimşek ve Diğerleri/Türkiye, no. 35072/97 ve 37194/97, 26 Temmuz 2005
Sindicatul "Păstorul cel Bun"/Romanya [BD], no. 2330/09, AİHM 2013
Sinkova/Ukrayna, no. 39496/11, 27 Şubat 2018
Şolari/Moldova Cumhuriyeti, no. 42878/05, 28 Mart 2017

Stankov ve United Macedonian Organisation Ilinden/Bulgaristan, no. 29221/95 ve 29225/95, AİHM 2001-IX

Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-VII

Stephens/Malta (no. 2), no. 33740/06, 21 Nisan 2009

Svinarenko ve Slyadnev/Rusya [BD], no. 32541/08 ve 43441/08, AİHM 2014 (alıntılar)

—T—

Taranenko/Rusya, no. 19554/05, 15 Mayıs 2014

Ter-Petrosyan/Ermenistan, no. 36469/08, 25 Nisan 2019

The Gypsy Council ve Diğerleri/Birleşik Krallık (kar.),no. 66336/01, 14 Mayıs 2002

The United Macedonian Organisation Ilinden ve Ivanov/ Bulgaristan, no. 44079/98, 20 Ekim 2005

Times Newspapers Ltd/Birleşik Krallık (no. 1 ve 2), no. 3002/03 ve 23676/03, AİHM 2009

—U—

Uzunget ve Diğerleri/Türkiye, no. 21831/03, 13 Ekim 2009

—V—

Varoğlu Atik ve Diğerleri/Türkiye, no. 76061/14, 14 Ocak 2020

Virabyan/Ermenistan, no. 40094/05, 2 Ekim 2012

V./Birleşik Krallık [BD], no. 24888/94, AİHM 1999-IX

Vyerentsov/Ukrayna, no. 20372/11, 11 Nisan 2013

—Y—

Yılmaz ve Kılıç/Türkiye, no. 68514/01, 17 Temmuz 2008

Yılmaz Yıldız ve Diğerleri/Türkiye, no. 4524/06, 14 Ekim 2014

—Z—

Zülküf Murat Kahraman/Türkiye, no. 65808/10, 16 Temmuz 2019

Ziliberg/Moldova, no. 61821/00, (kar.), 4 Mayıs 2004